

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Warszawa, dnia 22 czerwca 2023 r.

Poz. 7427

UCHWAŁA NR XLVIII/368/2023 RADY MIEJSKIEJ W GLINOJECKU

z dnia 15 czerwca 2023 r.

w sprawie przyjęcia "Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Gliniojeck na lata 2023-2026"

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 40 ze zm.) w związku z art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.), Rada Miejska w Gliniojecku uchwała co następuje:

§ 1. Przyjmuje się "Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Gliniojeck na lata 2023-2026", który stanowi załącznik do niniejszej uchwały, zaopiniowany pozytywnie przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w brzmieniu określonym w załączniku do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta i Gminy Gliniojeck.

§ 3. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Rady

Grzegorz Sikorski

Załącznik do uchwały Nr XLVIII/368/2023

Rady Miejskiej w Głinojecku

z dnia 15 czerwca 2023 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY GLINOJECK NA LATA 2023-2026

OPRACOWANIE:
Jakub Danielski, Marta Danielska
gez.wroclaw@gmail.com

LISTOPAD 2022

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	9
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	9
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	13
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	15
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta i gminy	15
5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Miasta i Gminy Głinojeck ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu	17
5.2.1. Charakterystyka miasta i gminy	18
5.2.2. Zarys historii obszaru miasta i gminy na tle historii regionu	19
5.3. Dziedzictwo materialne Miasta i Gminy Głinojeck	21
5.3.1. Zabytki ruchome.....	24
5.4. Dziedzictwo niematerialne	25
5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	26
5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	27
5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	27
5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	28
5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	31
5.6.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków.....	33
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta i gminy – analiza SWOT	35
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	37
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	40
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	41
9.1. Dotacje.....	41
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe	43
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	46
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe.....	47
10. Bibliografia.....	49
11. Spis tabel	49
12. Załączniki	50

1. Wstęp

Przedmiotem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Głinojeck na lata 2023-2026 (GPOnZ) jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego miasta i gminy. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. GPOnZ sporządzany jest przez Burmistrza Miasta i Gminy Głinojeck, następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie, zostaje przyjęty przez Radę Miejską w Głinojecku. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Burmistrz Miasta i Gminy Głinojeck przedstawia Radzie Miejskiej w Głinojecku sprawozdanie z wykonania GPOnZ.

GPOnZ to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Głównym odbiorcą GPOnZ jest lokalna wspólnota samorządowa. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Głinojeck na lata 2012-2015, który został przyjęty uchwałą nr XII/114/2012 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 29 marca 2012 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza

w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony, określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; ust. 2: Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3,** który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne,

historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),

f) instrumentami muzycznymi,

g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b) cmentarzyskami,

- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

1) wpis do rejestru zabytków.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

2) uznanie za pomnik historii;

3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1**: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18**: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

– **Art. 19**, który wskazuje, że: „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
 - 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

– **Art. 20**, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21**: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22**: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
 - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
 - 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 81**: „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”

– **Art. 89** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urzędzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 503 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 2351 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1973 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 916 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1899 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1057 z późn. zm.);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (t. j. Dz.U. 2021 poz. 56);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1388);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2021 r., poz.731);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304) ze zmianą Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. nr 24 poz. 181);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);

- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1479).

Przy planowaniu i wykonywaniu prac konserwatorskich przy zabytkach, należy brać pod uwagę następujące zasady współczesnej doktryny konserwatorskiej, których stosowanie powinno również obowiązywać władze samorządowe:

- 1) *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić);
- 2) maksymalne poszanowanie oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
- 3) minimalna niezbędna ingerencja (powstrzymanie się od działań niekoniecznych);
- 4) zasada, zgodnie z którą należy usuwać to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
- 5) zasada czytelności i odróżnialności ingerencji;
- 6) zasada odwracalności metod i materiałów;
- 7) zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Powyższe zasady dotyczą m.in. konserwatorów – pracowników urzędów, profesjonalnych konserwatorów, jak również pracowników samorządowych zajmujących się ochroną zabytków, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

• **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

Głównym celem Programu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. W okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa.

Jednym z wyznaczonych kierunków działań jest wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym. Ważne też będzie budowanie wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym i regionalnym, merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach. Dodatkowo zaplanowano konkurs na Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Wśród określonych zadań edukacyjnych wskazano między innymi: szkolenia w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz szkolenia w zakresie planowania i rewitalizacji zasobu dziedzictwa kulturowego. Pilotażowym szkoleniem będą objęci przedstawiciele minimum ośmiu gmin w Polsce.

Zaplanowane zostało również wydanie zaktualizowanej wersji podręcznika Dziedzictwo obok mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach oraz rozbudowę portalu informacyjnego dla samorządów – www.samorząd.nid.pl.

Program zakłada powołanie w wybranych Oddziałach Terenowych Narodowego Instytutu Dziedzictwa pięciu centrów kompetencji ds. uwzględniania dziedzictwa kulturowego w procesach rewitalizacyjnych w gminach. Centra te będą odpowiedzialne za przeprowadzenie pilotażowych szkoleń dla gmin w zakresie planowania i rewitalizacji zasobu dziedzictwa kulturowego. Do ich zadań należeć ma również wsparcie gmin tworzących lub aktualizujących gminne programy rewitalizacji bądź zmieniających podstawę prawną prowadzonej rewitalizacji z lokalnych programów rozwoju na gminne programy rewitalizacji.

Zadania, w których bezpośrednią grupą docelową są samorządy, stanowią tylko część ogółu zadań określonych w Programie. Spośród pozostałych warto wymienić te, które także będą realizowane na terenie konkretnych gmin, powiatów czy województw, jak na przykład archeologiczne badania powierzchniowe, rejestracja zabytków ruchomych na wypadek kradzieży, warsztaty edukacyjne w szkołach czy wydarzenia popularyzatorskie oparte na pracy wolontariuszy dofinansowywane z programu „Wspólnie dla dziedzictwa”.

• Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1). Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2). Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030**

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza powyżej 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.
- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwi budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.
- Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

- Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej opartej na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Miasta i Gminy Gliniojeck wynikające z dokumentów na poziomie:

- wojewódzkim: Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+. Innowacyjne Mazowsze, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego;
- powiatowym: na poziomie powiatu ciechanowskiego nie ma obecnie obowiązujących dokumentów, które zgodne są z ramami czasowymi GPOnZ.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

• Strategia rozwoju województwa mazowieckiego 2030+. Innowacyjne Mazowsze

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+. Innowacyjne Mazowsze została przyjęta uchwałą nr 72/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24 maja 2022 r. Strategia jest dokumentem, którego zapisy powinny mieć wpływ na kształt przyszłego rozwoju przez określenie długookresowych procesów rozwojowych w regionie.

Za cel główny przyjęto „Zapewnienie wysokiej jakości życia poprzez trwałą i zrównoważony przestrzennie rozwój województwa, służący wzrostowi znaczenia regionu w Europie i na świecie, przy poszanowaniu zasobów środowiska”. Jego realizacja odbywać się będzie poprzez pięć celów strategicznych. Do każdego celu przypisane zostały kierunki działań, z zaznaczeniem kierunków priorytetowych, oraz działania.

W obszarze kultura i dziedzictwo wskazano cel – Mazowsze bogate kulturowo.

Kierunek działania: Ochrona i wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego.

Działania:

- Wspieranie prac konserwatorskich (w tym restauratorskich, renowacyjnych, rewaloryzacyjnych), rewitalizacja obiektów i obszarów zabytkowych oraz kulturowych.
- Adaptacja obiektów zabytkowych do nowych funkcji, w tym kulturalnych, turystycznych i społecznych.
- Inwentaryzacja i digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego.

Kierunek działania: Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego, potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju gospodarczego i promocji województwa.

Działania:

- Zwiększenie atrakcyjności turystycznej w oparciu o walory kulturowe i przyrodnicze.
- Rozwój infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej.
- Wspieranie rozwoju różnych form turystyki, produktów oraz wydarzeń turystycznych.
- Wspieranie działalności stowarzyszeń i organizacji, w tym o znaczeniu międzynarodowym.
- Ochrona, pielęgnowanie i promowanie spuścizny kulturowej (materialnej i niematerialnej), w tym podnoszenie świadomości kulturowej.
- Kreowanie ośrodków i kształtowanie regionalnej tożsamości kulturowej.
- Wspieranie i promocja różnorodności kulturowej.
- Wspieranie przedsiębiorczości i współpracy w obszarze kultury, dziedzictwa kulturowego i turystyki.

Kierunek działania: Upowszechnianie kultury i twórczości.

Działania:

- Rozwój infrastruktury kultury, wydarzeń i projektów kulturalnych.
- Wspieranie rozwoju edukacji kulturalnej i artystycznej.
- Wspieranie rozwoju przemysłu kreatywnego.
- Wzmacnianie uczestnictwa w kulturze, w tym poprzez technologię cyfrową (e-kultura, digitalizacja).

Kierunek działania: Kreowanie miast i wsi jako centrów aktywności kulturalnej i turystycznej.

Działania:

- Wspieranie ośrodków miejskich i wiejskich w upowszechnianiu potencjału kultury wraz z rozwojem funkcji turystycznych.

– Promowanie potencjału kulturowego Warszawy.

W Strategii opisano dziedzictwo kulturowe. Województwo mazowieckie wyróżnia się w skali kraju pod względem liczby zabytków objętych formami ochrony²³, co świadczy o bogactwie dziedzictwa kulturowego. Duża liczba zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (7949) plasuje województwo na drugim miejscu w Polsce, za województwem dolnośląskim. Wyraźną przewagą pod względem liczby zabytków na 10 tys. ha odznacza się region Warszawski stołeczny (61,63), w którym wartość ta jest ponad czterokrotnie wyższa niż w regionie Mazowieckim regionalnym.

Najlepiej zachowanymi zabytkami w województwie są obiekty sakralne. Stanowią one kategorię zabytków, która utrzymuje ciągłość użytkowania zgodnie z ich pierwotną funkcją. Ponadto, ze względu na duże wartości historyczne i artystyczne, zabytki te podlegają szczególnej ochronie i są na bieżąco konserwowane i remontowane.

Województwo zajmuje szóste miejsce w kraju pod względem liczby pomników historii (8) oraz trzecie ze względu na liczbę parków kulturowych (4).

Województwo posiada – nieobjęte formami ochrony zabytków – zasoby kulturowe o szczególnych wartościach historycznych i kulturowych. W procesie budowania tożsamości regionalnej w województwie ważną rolę pełnią ośrodki budowania tożsamości kulturowej. Spośród 41 ośrodków wyróżnionych w województwie, 85% znajduje się w regionie Mazowieckim regionalnym. Szczególną rolę w tym zakresie odgrywają ośrodki związane z wybitnymi postaciami i kultem religijnym, m.in. Żelazowa Wola, Czarnolas, Niepokalanów (Paprotnia) i Góra Kalwaria. Istotnymi elementami potencjału dziedzictwa kulturowego są też miasta historyczne, miasta ogrody (np. Podkowa Leśna), obiekty fortyfikacyjne (np. Twierdza Modlin), a także obiekty przemysłowe (np. w Radomiu) i zabytki techniki (np. w Warszawie). Szczególnymi obszarami, zarówno ze względu na wartość, jak i pamięć historyczną, są również miejsca martyrologii, miejsca pamięci oraz cmentarze (w tym zabytkowe).

Dużym zagrożeniem dla przestrzeni kulturowej województwa jest zróżnicowany stan zachowania zabytków. Istotnymi barierami dla zachowania obiektów zabytkowych są m.in.: brak użytkowania, niedostateczne zabezpieczenie, niewystarczająca ilość prac konserwatorskich i środków finansowych oraz nietrwałe budulec (np. obiekty drewniane charakterystyczne dla regionu Mazowieckiego regionalnego). Czynnikiem utrudniającym objęcie odpowiednią ochroną zabytków w województwie jest również ich duże rozproszenie przestrzenne.

Postępująca presja urbanistyczna utrudnia ochronę krajobrazów kulturowych. Proces urbanizacji stwarza zagrożenie dla cennych obszarów kulturowych. Warszawa jest jednym z najbardziej narażonych na presję urbanistyczną miast ze względu na swój dynamiczny rozwój. Ważne w zakresie ochrony różnorodności kulturowej jest podnoszenie świadomości mieszkańców i wykorzystanie potencjału kulturowego dla celów turystycznych.

W Strategii opisano także kulturę i turystykę.

• Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego został przyjęty uchwałą nr 22/18 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2018 r.

Plan stanowi element systemu planowania przestrzennego i pełni w nim funkcję koordynacyjną między planowaniem krajowym a planowaniem lokalnym. Plan nie jest aktem prawa miejscowego – jest aktem kierownictwa wewnętrznego wiążącego organy i jednostki organizacyjne samorządu województwa.

W Planie wyznaczono ochronę dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego. Określono następujące działania:

1. Realizację zadań wskazanych w wojewódzkim programie opieki nad zabytkami.
2. Zachowanie i kreowanie ładu przestrzennego, zachowanie walorów krajobrazu kulturowego oraz kształtowanie pasm przyrodniczo-kulturowych o znaczeniu regionalnym poprzez:
 - przeciwdziałanie negatywnym efektom urbanizacji i rurbanizacji;
 - wzmacnianie przestrzennych walorów obiektów oraz układów przestrzennych (w tym obiektów i obszarów przemysłowych) poprzez rewitalizację, restaurację oraz rekultywację;

- ochronę, rewitalizację i rewaloryzację obiektów i obszarów historycznych (zwłaszcza architektury drewnianej i przemysłowej, dworskiej, obronnej, dorobku nauki i techniki) w tym zabytków mających znaczenie symboliczne;
- odbudowę i rekonstrukcję dóbr należących do światowego i krajowego dziedzictwa po zniszczeniu w wyniku konfliktów zbrojnych lub katastrof spowodowanych zagrożeniami naturalnymi;
- wykorzystanie sieci miast historycznych oraz atrakcji krajobrazowo-architektonicznych m.in. dla wyznaczania szlaków turystyki kulturowej;
- tworzenie muzeów, w tym Stacji Muzeum, Muzeum Centralnego Okręgu Przemysłowego na terenie dawnej Fabryki Broni oraz Centrum Nauki im. T. Sołtyka w Radomiu;
- ochronę regionów etnograficznych oraz krain historycznych, jako cennych i charakterystycznych krajobrazów kulturowych, również jako element współpracy oraz rozwoju powiązań z sąsiadującymi województwami.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta i gminy

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty, które dotyczą dziedzictwa kulturowego miasta i gminy.

• Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla miasta i gminy Głinojeck został opracowany w 2005 r. Plan został opracowany zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

• Strategia Rozwoju Gminy Miejsko-Wiejskiej Głinojeck do roku 2030

Strategia Rozwoju Gminy Miejsko-Wiejskiej Głinojeck do roku 2030 została przyjęta uchwałą nr VIII/69/2015 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 10 listopada 2015 r.

Strategia jest podstawowym instrumentem zarządzania rozwojem gminy Głinojeck. Jest ważnym dokumentem, w którym samorząd gminy informuje mieszkańców gminy, podmioty gospodarcze, instytucje i organizacje oraz potencjalnych partnerów – głównie samorządy lokalne i samorząd województwa a także potencjalnych inwestorów – o tym, jaką politykę rozwoju zamierza prowadzić, wykorzystując swoje ustawowe kompetencje oraz dostępne zasoby rzeczowe i finansowe.

W Strategii opisano infrastrukturę społeczną, w tym kulturę. Podkreślono, że na terenie gminy znajduje się niewiele materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego. Na uwagę zasługują liczne, nieźle w niektórych przypadkach zachowane parki i założenia parkowe oraz zabytkowe kościoły katolickie w Małużynie (z XV w.) i Sulerzyżu (z początku XX w.) Życie kulturalne mieszkańców gminy od 1992 r. organizuje Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Głinojecku, gdzie działa Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna, która ma swoją filię w Ościsławie i Woli Młockiej.

W Strategii określono się następujące cele długookresowe (strategiczne) gminy:

1. Poprawa warunków życia i pracy mieszkańców gminy;
2. Dążenie do spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej gminy oraz do jej zrównoważonego rozwoju;
3. Tworzenie warunków do osiągnięcia wysokiej pozycji konkurencyjnej gminy na Mazowszu;

4. Ugruntowanie pozycji Nadnarwiańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu jako ważnego, regionalnego i krajowego ośrodka rozwoju turystyki i rekreacji.

Realizacja celów operacyjnych wymaga określenia ich przedmiotów oraz zakresów a także wskazania działań samorządu gminy kierunkujących realizację konkretnych zadań i priorytetów. W obszarze dziedzictwa kulturowego można wskazać:

- wspieranie działalności instytucji kultury;
- modernizacja bazy służącej działalności kulturalnej i wspieranie rozbudowy zaplecza turystycznego;
- wspieranie rozwoju sieci szlaków turystycznych w gminie;
- rewitalizacja terenów Nadwkrzańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu poprzez wykorzystywanie go do rozwoju funkcji turystycznych i agroturystycznych;
- usprawnienie powiązań komunikacyjnych w ramach pasm i szlaków turystycznych;
- wspieranie działalności organizacji turystycznych;
- rozwijanie w gminie zintegrowanego na obszarze Mazowsza systemu informacji i promocji turystycznej.

• Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Głinojeck

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Głinojeck zostało przyjęte uchwałą XXV/213/02 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 26 czerwca 2002 r.

Ujednolicony tekst zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Głinojeck, składa się z:

1. Zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Głinojeck – etap I, uchwalonej Uchwałą Nr III/27/2018 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 20 grudnia 2018 r. w sprawie zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Głinojeck – etap I;
2. Zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Głinojeck – etap II, uchwalonej Uchwałą Nr XI/79/2019 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 26 września 2019 r. w sprawie zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Głinojeck – etap II;
3. Zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Głinojeck – etap III, uchwalonej Uchwałą Nr XXXV/272/2022 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 24 lutego 2022 r. w sprawie zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Głinojeck – etap III – tekst oznaczony kolorem czarnym.

Studium to podstawowy dokument planistyczny szczebla lokalnego, opisującym stan zagospodarowania przestrzeni oraz definiujący kierunki realizowania polityki przestrzennej gminy. Studium wytycza politykę przestrzenną gminy, która ma na celu zagwarantowanie zrównoważonego rozwoju wszystkich elementów struktury przestrzennej gminy. Określona polityka przestrzenna stanowi wytyczne koordynacyjne dla sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W Studium wskazano sposób ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, która powinna dokonywać się przede wszystkim poprzez:

- respektowanie obowiązujących decyzji administracyjnych nakładających obowiązek ochrony prawnej obiektów i terenów;
- sporządzanie planów miejscowych dla obszarów o szczególnych wartościach przestrzennych lub wymagających rehabilitacji lub uporządkowania – ze względu na istniejące uwarunkowania zawierających ustalenia dot. form ochrony wartości kulturowych.

Na terenie gminy ochroną prawną ze względu na wartości historyczne objęte są:

- obiekty wpisane do rejestru zabytków i włączone do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków;
- stanowiska archeologiczne.

Realizowana zabudowa nie powinna zakłócać i przesłaniać cennych historycznie obiektów z terenu miasta i gminy. Miejscowości, w których należy zwrócić szczególną uwagę na parametry zabudowy przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego są: Głinojeck, Luszewo, Małużyn, Ogonowo, Ościsłowo, Sulerzyż i Wkra. Większość obiektów podlegających ochronie to budynki mieszkalne.

Właścicielom nieruchomości należy zapewnić wsparcie finansowe w zakresie renowacji i remontów obiektów objętych ochroną konserwatorską. Do najcenniejszych obiektów z tereny miasta i gminy Głinojeck należy wyróżnić:

- zespół pałacowo-parkowy należący do dawnej cukrowni „Izabelin” w Głinojecku;
- zespół pałacowo-parkowy w Malużynie;
- zespół pałacowo-parkowy w Szyjkach;
- zespół pałacowo-parkowy we Wkrze;
- aleja świerkowa w Ogonowie;
- cmentarze z okresu II wojny światowej w lesie ościslowskim;
- kościół w Głinojecku wraz z pamiątkami sztuki sakralnej;
- kościół p.w. św. Wojciecha biskupa w Malużynie;
- kościół p.w. św. Mikołaja w Sulerzyżu.

W dokumentach planistycznych również należy zwrócić uwagę na zabytki architektury – kapliczki, figury przydrożne oraz drzewa będące pomnikami przyrody.

W przypadku prowadzenia prac ziemnych na obszarze stanowiska archeologicznego, obowiązuje ochrona zabytków archeologicznych, w tym możliwość przeprowadzenia badań archeologicznych, na zasadach określonych w przepisach odrębnych.

Możliwości wykorzystania terenów na cele budowlane, na których znajdują się zewidencjonowane stanowiska archeologiczne, winna być wskazana w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego w konsultacji z właściwym miejscowo konserwatorem zabytków.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Miasta i Gminy Głinojeck ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

Krajobraz kulturowy jest indywidualnym wizerunkiem miejsca, łączącym elementy przyrody, klimatu, ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych, także kulturowych, związanych z działalnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne – kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane kolejnym pokoleniom i odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

5.2.1. Charakterystyka miasta i gminy

• Położenie

Miejsko-wiejska gmina Gliniojeck położona jest na północnym Mazowszu, w płd.zach. części powiatu ciechanowskiego, w płn.-zach. części województwa mazowieckiego. Graniczy z gminami: Raciąż, Strzegowo, Ciechanów, Ojrzeń, Sochocin i Baboszewo. Administracyjnie gmina składa się z miasta Gliniojeck i 29 sołectw. Sołectwa: Bielawy, Brody Młockie, Budy Rumockie, Dreglin, Dukt-Krusz, Faustynowo, Kondrajec Pański, Kondrajec Szlachecki, Kowalewko-Szyjki, Lipiny, Luszewo, Malużyn, Nowy Garwarz, Ogonowo, Ościsłowo, Płaciszewo, Rumoka, Sadek, Śródborze, Stary Garwarz, Strzeszewo, Sulerzyż, Wkra, Wola Młocka, Wólka Garwarska, Zalesie, Zygmuntowo, Żeleźnia. Miejscowości nieposiadające statusu sołectwa: Gałczyn, Juliszewo, Kamionka, Luszewo-Gajówka, Ościsłowo-Gajówka, Ościsłowo-Leśniczówka, Pieńki Faustynowskie, Stare Szyjki, Wkra-Kolonia.

Powierzchnia miasta i gminy wynosi 153,5 km², zamieszkuje ją ok. 8,8 tys. osób, z czego 37% stanowią mieszkańcy Gliniojecka. Większość ludności utrzymuje się ze źródeł rolniczych - użytki rolne zajmują nieco ponad 55 % jej powierzchni. Obszar miasta i gminy znajduje się w dorzeczu rzeki Wkry, dopływ Narwi, która jest osią hydrograficzną. Poza Wkrą nie ma cieków wodnych o większym znaczeniu. Na obszarze miasta i gminy tereny lasów i zadrzewień zajmują łącznie 34,3 % powierzchni gminy. Jest to ponad dwukrotnie więcej, niż średni wskaźnik lesistości w powiecie ciechanowskim.

Korzystne położenie komunikacyjne obszaru wiąże się z krzyżowaniem na zach. od Gliniojecka dwóch ważnych dróg krajowych: nr 7 (E77) łączącej Gdańsk z Warszawą z drogą nr 60 biegnącą z Płocka do Ciechanowa. Droga krajowa nr 7 stanowi fragment trasy europejskiej pośredniej północ-południe (E77), biegnącej przez Europę Środkową.

• Walory przyrodnicze i krajobrazowe obszaru miasta i gminy

Pod względem fizyczno-geograficznym gmina leży w mezoregionie Równina Raciąska, stanowiącym fragment makroregionu Nizina Północnomazowiecka (Kondracki, 2002). Obszar znajduje się w pasie płn. strefy staro glacialnej. O przewodnich cechach ukształtowania powierzchni gminy Gliniojeck stanowią zdenudowane wysoczyzny morenowe, tereny sandrowe zlokalizowane w zach. części obszaru oraz fragment doliny Wkry.

Średnie wysokości wynoszą ok. 110 m n.p.m. Minimalne wysokości - w dolinie rzeki Wkry - nie przekraczają 102 m n.p.m., maksymalne, tj. ponad 120 m n.p.m., występują w płn.-wsch. i centralnej części terenu, w strefie wzgórz i wałów morenowych.

Rzeka Wkra, o długości 249,1 km, w przeszłości była rzeką spławną. W granicach gminy Gliniojeck posiada dobrze wykształconą dolinę, z wyraźną równiną zalewową. Na wysokości Gliniojecka jej szerokość przekracza 500 m. W zagospodarowaniu zlewni dominują użytki rolne, a lasy zajmują tylko około 20%. Wkra jest rzeką niziną, charakteryzującą się niewielkim spadkiem, co sprzyja powstawaniu meandrów i starorzeczy. W jej korycie występują łachy i kępy, które wraz z często zakrzewionymi brzegami stanowią siedliska dla wielu gatunków fauny i flory.

Miasto i Gmina Gliniojeck wyróżnia się dużym udziałem terenów o potencjalnie największym znaczeniu dla bioróżnorodności. Znajduje się tu 5,3 tys. ha lasów, co stanowi 31,2% ogólnej powierzchni. Największe kompleksy leśne są zlokalizowane w płn.-wsch. i środkowej części. Na obszarze gminy znajduje się drugi co do wielkości kompleks leśny w powiecie ciechanowskim, w którym występują zwarte powierzchnie łągu olszowo-jesionowego, położony między Ościsłowem a Gliniojeckiem.

Obszary chronione zajmują 39,7 tys. ha., tj. 37% powierzchni. Stanowią one część Nadwkrzańskiego Obszaru Chronionego Krajobraz, który zajmuje obszar 87,9% ogólnej powierzchni gminy. System obszarów chronionego krajobrazu w gminie ma ścisłe powiązanie z krajową siecią ekologiczną ECONET-POLSKA. W koncepcji tej dolina rzeki Wkry uznana została za korytarz ekologiczny o znaczeniu krajowym. Teren gminy znajduje się także na obszarze funkcjonalnym Zielone Płuca Polski, co określać może kierunki jej dalszego rozwoju poprzez wdrażanie zasad ekorozwoju. Tereny o wysokich wartościach krajobrazowych znajdują się w dolinie Wkry, co wynika przede wszystkim z jej zróżnicowania morfologicznego oraz różnorodności

gatunkowej występującej tu flory. Wysokimi wartościami charakteryzują się także tereny wzgórz i wałów morenowych, położone w środkowej oraz płn.-wsch. części gminy. Zwiększona atrakcyjność krajobrazu jest w tym przypadku konsekwencją większego zróżnicowania ukształtowania terenu oraz występowania lasów grądowych.

5.2.2. Zarys historii obszaru miasta i gminy na tle historii regionu

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie Miasta i Gminy Głinojeck - w dolinie rzeki Wkry - pochodzą z epoki paleolitu (Kondrajec Szlachecki) i związane są z kulturą świderską (ok. 9000 lat p.n.e.). W okresie neolitu (młodsza epoka kamienia: 5200-1900 p.n.e.) obszar gminy leżał na pograniczu naddunajskiej kultury pucharów lejkowatych i północno-wschodniej kultury ceramiki dołkowo-grzebykowej. Ok. 2000 lat p.n.e. występuje tu kultura ceramiki sznurowej (Wkra, Żeleźna). W epoce brązu - kultura trzciniecka (Zalesie) odmiany mazowiecko-podlaskiej (ok. 1400 p.n.e.). W okresie lateńskim epoki żelaza (IV w. p.n.e.) rozwijała się kultura grobów kloszowych (Luszewo Kolonia), zaś we wczesnym okresie rzymskim - kultura przeworska. Potem kultura wielbarska, wykształcona przy udziale plemion germańskich. Do V-VII w. n.e. tereny gminy były mocno wyludnione, zaś ślady osadnictwa słowiańskiego pochodzą dopiero z VII w. (Szyjki). Było to osadnictwo związane z organizacją plemienną z rejonu Płocka. Zamieszkiwane tereny znajdowały się głównie wzdłuż rzeki Wkry.

W 2 poł. X w. teren obecnej gminy wszedł w obręb państwa Polan pod panowaniem Piastów, znajdował się w zasięgu wpływów grodu w Unierzyżu (gm. Strzegowo). Na mocy testamentu Bolesława Krzywoustego z 1139 r. cały teren znalazł się w księstwie mazowieckim (1200-1526), zaś teren obecnej gminy w XIV w. - w większości - w historycznej ziemi zawkrzeńskiej i częściowo płockiej. Granica przebiegała na Wkrze. Zawkrze - w widłach rzek Wkry i Łydyni - jako odrębna jednostka administracyjna wydzielone zostało prawdopodobnie między 1355 a 1384 r. Był to zalesiony obszar graniczny między terytoriami słowiańskimi a pruskimi, słabo zaludniony. Znaczący przyrost ludności obserwuje się dopiero począwszy od poł. XIV w.

W latach 1384-1399 i 1407-1411 terytorium Zawkrza - w tym teren ob. gminy Głinojeck - zastawione było przez księcia Siemowita IV na rzecz zakonu krzyżackiego, co ugruntowało odrębność ziemi zawkrzeńskiej, jaka utrzymała się do II rozbioru Polski. Od poł. XIV w. do 1532 r. zaczęła się tworzyć sieć miejska regionu z miastami takimi jak Szreńsk, Kuczbork i Niedzbórz (dziś wsie), Mława, Lubowidz, Karniszyn, Poniatowo i Dłutowo. Region miał charakter rolniczy, miasteczka - poza Mławą - miały charakter zaplecza okolicznych wsi i wielu mieszczan zajmowało się uprawą roli i hodowlą. W 1495 r. Zawkrze zostało włączone do Korony, razem z ziemią płocką utworzyło województwo płockie. Zawkrze składało się z trzech powiatów, tereny obecnej gminy Głinojeck wchodziły w skład powiatu niedzborskiego, który poprzednio nosił nazwę sulerzyski.

Do XV w. na terenie obecnej gminy Głinojeck powstały wsie, po raz pierwszy wzmiankowane: Ościslowo - w 1239 r., Wkra i Garwarz Stary - 1319 r., Sulerzyż - 1384 r., Kondrajec Pański i Płaciszewo - 1402 r., Głinojeck i Luszewo - 1403 r., Rumoka - 1407 r., Małużyn - 1416 r., Dreglin i Kondrajec Szlachecki - 1438 r., Żabowo - 1478 r., Strzeszewo - 1497 r., Ogonowo - 1499 r. Część wsi posiada zapewne pochodzenie pruskie, co czytelne jest w nazwach: Wkra, Rumoka, Sulerzyż, Małużyn, Dreglin. Wsie zakładane w czasach krzyżackich zakładano na prawie chełmińskim.

Wiek XV i XVI to czas rozwoju regionu i wzrostu zamożności mieszkańców spowodowany rozwojem handlu produktami rolnymi, leśnymi, końmi, wyrobami skórzanymi, szewskimi i lnianymi, czy piwem mławskim. Obszar gminy, podobnie jak całego Zawkrza, znany był z licznej szlachty zagrodowej. Upadek gospodarczy nastąpił w XVII w., w wyniku wojen szwedzkich w latach 1655-1657 i 1708 r. oraz epidemii. Około 30-40% zabudowy zostało zniszczonej, o połowę zmniejszyła się liczba ludności. Pewna poprawa sytuacji nastąpiła w poł. XVIII w.

W 1793 r. i 1795 r. region znalazł się w składzie pruskiej monarchii Hohenzollernów, jako część tzw. Prus Nowowschodnich - do 1807 r. W 1799 r., wyniku przeprowadzonych zmian w podziale administracyjnym

ziemia zawkrzeńska przestała funkcjonować jako jednostka terytorialna. Jej obszar został włączony do powiatu mławskiego, zaś obszar ob. gminy Głinojeck znalazł się w departamencie płockim, powiecie przasnyskim, w skład którego weszły również 3 dawne powiaty: ciechanowski, przasnyski i niedzboriski (sulerzyski). Podobnie sytuacja wyglądała w okresie Księstwa Warszawskiego (1807-1815) i Królestwa Kongresowego (1815-1918) - teren gminy znajdował się w powiecie przasnyskim - do 1867 r., gdy reaktywowano powiat ciechanowski.

W czasie powstania listopadowego tereny gminy ominęły większe walki powstańcze, w trakcie powstania styczniowego mieszkańcy regionu brali aktywny udział w zrywie przeciwko władzy rosyjskiej. Konsekwencją tego były więzienia i zsyłki oraz zastój gospodarczy.

W 2 poł. XIX w. na wsiach zaobserwowano ożywienie gospodarcze. W okolicy Młocka i Malużyna osiedliło się ok. 200 rodzin kolonistów niemieckich. W 1859 r. Spółka Ziemska Balicki i Mayzler wybudowała w Głinojecku cukrownię. Zakład otrzymał nazwę „Izabelin” od imienia córki jej pierwszego właściciela. Cukrownia spowodowała intensyfikację rolnictwa produkującego na jej potrzeby i na długie lata stała się największym miejscem pracy w regionie oraz bardzo ważnym ośrodkiem sportowego, gospodarczego i kulturalnego życia lokalnej społeczności. Ożywienie wspomogła też Kolej Nadwiślańska, otwarta w 1877 r. Dalszy rozwój jednak zahamowały zniszczenia powstałe w wyniku walk w trakcie I wojny światowej.

Po odzyskaniu niepodległości zorganizowano polski powiat w dawnych granicach. Znaczna część terenów ob. gminy, wraz z Głinojeckiem, należała do gminy Młock. Rozwój regionu ograniczyły ponownie wydarzenia wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. W latach międzywojennych tempo rozwoju było przeciętne, ale warto odnotować w 1922 r. utworzenie cukrowniczej linii kolei wąskotorowej z Izabelina do Baboszewa, która weszła w skład sieci kolei wąskotorowej łączącej cukrownie w Borowiczkach k. Płocka, Głinojecku i Nowej Wsi.

W czasie II wojny światowej teren gminy tworzył, wraz z innymi powiatami północnego Mazowsza, tzw. Rejencję Ciechanowską, włączoną do III Rzeszy. W 1939 r. nie odnotowano tu większych walk, ale powstały straty wskutek niemieckich nalotów. W czasie okupacji zapanował terror, zginęło wielu ludzi. Niemcy, wykorzystując niewolniczą pracę Polaków i Żydów, poprawili stan wielu dróg. W styczniu 1945 r. zostali wyparci przez wojska sowieckie.

Po wojnie tereny Gminy Głinojeck wchodziły w skład gminy Młock, w powiecie ciechanowskim. W 1955 r. Głinojeck stał się siedzibą władz gromadzkich. W nowych realiach upowszechniano oświatę, zaczęto elektryfikację, mechanizację rolnictwa, odbudowywano zniszczenia. Podjęto też inwestycje w przemysł. Do 1975 r. nastąpił znaczny rozwój regionu. Przyspieszenie nastąpiło po nowym podziale administracyjnym i powołaniu województwa ciechanowskiego, w którym gmina znajdowała się w latach 1975-1998. Przybywało inwestycji, jednak największe tempo rozwoju zauważalne było na obszarach wiejskich. Gwałtowne kryzysowe załamanie zaistniało od ok. 1980 r. W 1990 r. został powołany samorząd gminny, w dniu 1.10.1993 r. Głinojeck uzyskał prawa miejskie. W 1999 r., w ramach kolejnej reformy administracyjnej, ponownie powołano powiat ciechanowski - o statusie powiatu ziemskiego, zawierający obszar miejsko-wiejskiej Miasta i Gminy Głinojeck.

5.3. Dziedzictwo materialne Miasta i Gminy Głinojeck

Materialne dziedzictwo kulturowe gminy to cały dorobek materialny wszystkich pokoleń, jakie zamieszkiwały to miejsce. Są to zarówno układy osadnicze i przestrzenne miejscowości wraz z terenami zieleni komponowanej, powstałe przez stulecia budowle i zastosowane w nich rozwiązania architektoniczne, jak również zabytki ruchome w nich zgromadzone oraz zabytki archeologiczne.

Na terenie miasta i gminy znajduje się stosunkowo niewiele materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego. Na uwagę zasługują liczne, w niektórych przypadkach nieźle zachowane założenia parkowe, a także zabytkowe kościoły katolickie w Malużynie i Sulerzyżu. Szereg obiektów uległo częściowemu lub całkowitemu zniszczeniu, zwłaszcza obiektów stanowiących własność prywatną.

Blisko 30% liczby obiektów dziedzictwa kulturowego gminy zlokalizowanych jest w dolinie rzeki Wkry, w tym wszystkie zespoły parkowo-dworskie. Jest to m.in. wynikiem tego, iż zajmująca dużą powierzchnię dolina rzeczna stanowiła obszar bardzo atrakcyjny gospodarczo i krajobrazowo. Wykorzystując istniejące dziedzictwo materialne można tu stworzyć idealne warunki dla rozwoju turystyki wiejskiej, głównie agroturystyki.

Kilkusetletnia obecność zespołów dworskich, dworsko-folwarcznych i folwarcznych miała istotny udział w budowaniu struktury przestrzennej wsi i w kształtowaniu krajobrazu osadniczego. Są to obiekty wartościowe, stanowiące istotne dziedzictwo kulturowe. Do rejestru zabytków wpisano zespoły dworsko-parkowe w Głinojecku, Luszewie, Malużynie, Szyjkach i Wkrze. Zachowane są w formie szczątkowej: rozparcelowane, pozbawione pierwotnych funkcji, w znacznym stopniu przebudowane lub zdewastowane, dwory w większości zniszczone:

- **Zespół dworski w Głinojecku**, z 2 poł. XIX w., związany z właścicielami cukrowni „Izabelin” (1859). Obecnie dwór znajduje się w stanie ruiny, otoczony jest średnio zachowanym parkiem. Z zespołu folwarcznego pozostało kilka ceglanych budynków typowych dla budownictwa gospodarczego z 2 poł. XIX w. - w rękach prywatnych, po remoncie. Zespołowi towarzyszy dawna osada fabryczna.
- **Zespół dworski w Luszewie** - pierwotny dwór nie istnieje, obecny przeniesiony został z Zawad (1 poł. XIX w., 2012 r.), park dworski z XIX w. i sad podworski.
- **Wkra, zespół dworski** - dwór drewniany w stanie ruiny (to informacja z 2015 r.) i park o zachowanych walorach kompozycyjnych i drzewostanie.
- **Sulerzyż, zespół dworski** - odrestaurowany dwór i pozostałości parku krajobrazowego oraz rządówka (nr 43) z 1900 r.
- **Szyjki, zespół dworski** z 1904 r., obejmujący wyremontowany dwór i pozostałość parku.

Towarzyszące dworom parki - obszary zieleni komponowanej - prezentują się znacznie lepiej. Większość założeń parkowych w gminie ukształtowana została w ciągu XIX w., zgodnie z panującymi ówczesnie tendencjami - w formie krajobrazowych, swobodnych kompozycji. Komponując park wykorzystywano piękno oraz różnorodność naturalnego krajobrazu, sadzono rodzime i introdukowane gatunki drzew i krzewów. Często kształtowanie przestrzeni wychodziło poza granice parku i obejmowało otaczający krajobraz. Na terenie gminy przeważają parki niewielkie, kilkuhektarowe. Ich stan zachowania i zabytkowa wartość są zróżnicowane, ale tworzą one specyficzny krajobraz kulturowy mocno związany z regionem. Większość z nich wpisana jest do rejestru zabytków:

- **Głinojeck, park krajobrazowy** założony w XIX w., o powierzchni 3,4 ha, znajdujący się na terenie dawnej cukrowni „Izabelin”. Utworzony z wykorzystaniem naturalnego ukształtowania terenu - położony na skarpie z ekspozycją na okoliczny krajobraz. Dobrze zachowany starodrzew. Znajdują się tu drzewa różnych gatunków, zabytkowe w wieku od 190 do 110 lat. Pozostałe to drzewa młodsze. Do najcenniejszych okazów należy klon srebrzysty (190 lat), lipa amerykańska i jesion wyniosły (110 lat), a także dąb szypułkowy i wiąz szypułkowy (190 lat) oraz świerk pospolity (170 lat). Park zachowany jest w swoich pierwotnych granicach, średnio utrzymany, kompozycja nieczytelna.

- **Dreglin, park** założony na przełomie XVIII/XIX w., przekształcony w park krajobrazowy w pocz. XX w. Zachowany w pierwotnych granicach, pow. 3,3 ha, pozostałości starodrzewu.
- **Luszewo, park krajobrazowy** z poł. XIX w., o pow. 3 ha w tym dwa stawy (0,3 ha). Drzewostan tworzą gatunki rodzime w wieku 60-80 lat i aleja kasztanowa.
- **Malużyn, park krajobrazowy** założony w pocz. XIX w., o pow. 12 ha, zachowany w pierwotnych granicach, zaniedbany, gęsto zadrzewiony, położony w sąsiedztwie Wkry i nadrzecznych łąk.
- **Sulerzyż, park krajobrazowy** powstał ok. 1900 r., przekształcony w 2 poł. XIX w. Pow. 5,2 ha, w tym dwa stawy (0,2 ha). Zaniedbany, zdewastowany drzewostan przedstawia znaczną wartość przyrodniczą. Teren wokół dworu uporządkowany.
- **Ogonowo, z parku dworskiego** zachowała się świerkowa aleja dojazdowa do dworu, z przełomu XIX/XX w.
- **Szyjki Stare, park krajobrazowy** o pow. 2,5 ha, powstał w 1904 r. na miejscu starszego z poł. XIX w., kompozycyjnie powiązany w Wkrą. Zachowany starodrzew, w tym dwa pomniki przyrody: dąb szypułkowy i lipa drobnolistna.
- **Wkra, park krajobrazowy** z poł. XIX w., o pow. 4,5 ha. Duża wartość kompozycyjna i przyrodnicza, za pomniki przyrody uznano 230 grabów.

Zachował się też park wiejski w Ogonowie (3,9 ha, w tym 0,7 ha na 4 stawy, 2 poł. XIX w.). Wartościowy krajobrazowo, z widokiem na dolinę Wkry, założony na terenie o urozmaiconym ukształtowaniu. Zachowany wartościowy przyrodniczo drzewostan, z przewagą czarnej olszy. Ponadto relikty parków znajdują się w Kondrajcu Pańskim, Gałczynie i Żabowie (Strzeszewo), Garwarzu Starym i Płaciszewie, w Ościsławie i Rumocze.

Zespoły kształtowanej zieleni znajdują się również na cmentarzach. Cmentarze stanowią ważny element krajobrazu kulturowego. Są elementem dziedzictwa materialnego - opatrzone zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu. Równocześnie - jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych - odnoszą się do dziedzictwa niematerialnego. Przechowując pamięć o minionych latach, stają się pomnikami historii. W tym kontekście dbałość o miejsca ostatniego spoczynku jest konieczna, bez względu na charakter wyznaniowy cmentarza czy podziały narodowościowo-społeczne. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości, niezależnie od stanu zachowania - oznakować tablicami informacyjnymi.

Najstarsze są cmentarze przykościelne, czynne do poł. XIX w. - w Malużynie i Sulerzyżu, są nieczynne. Splantowane, obsiane trawą, otoczone tynkowanymi murami, z zachowaną zielenią wysoką.

Inne cmentarze o charakterze zabytkowym to cmentarze katolickie w Gliniojecku - z 1857 r., Malużynie - z 1833 r., zawierający również pochówki Cyganów i w Sulerzyżu - z 1848 r. - znajduje się tu mogiła 12 powstańców styczniowych poległych 8.09.1863 r. w bitwie pod Rydzewem. Cmentarze ewangelickie znajdują się w Kondrajcu Szlacheckim, Lipinach i dwa w Woli Młockiej z 1937 i 1908 r. - uporządkowany.

W gminie są też cmentarze wojenne. W Dreglinie zlokalizowany jest cmentarz z I wojny światowej, kopiec i obelisk. Położony ok. 100-150 m na płn. od drogi nr 60, na wzniesieniu, między miejscowościami Dreglin i Lipa. Na szczycie wzniesienia znajduje się granitowy cokół pomnika o wysokości ok. 2,2. Na cokole blaszana tablica z napisem malowanym farbą: "CMENTARZ • ŻOŁNIERZY NIEMIECKICH • Z I WOJNY ŚWIATOWEJ". Układ cmentarza nieczytelny. Brak nagrobków, zarysów mogił lub pól grobowych. Teren porośnięty drzewami i krzakami

W Ościsławie, w lesie zlokalizowany jest cmentarz ofiar hitlerowskiego terroru - masowe groby z egzekucji w 1940 r. oraz drugi z lat 1940-1945, a także zbiorowe groby kilku tysięcy chorych i niepełnosprawnych. W 2018 r. wykonano tu roboty ziemne przy Dużej Kwaterze. Wykonano podbudowę z kruszywa naturalnego, ułożono kostkę brukową, ustawiono obrzeża na terenie Dużej Kwatery. Dodatkowo, we własnym zakresie Gmina Gliniojeck wysypała drobnym kamieniem alejki na cmentarzu, konserwacji poddano również zielen, a teren wokół uporządkowano.

Najcenniejszym i najbardziej trwałym elementem kulturowego krajobrazu jest architektura sakralne. Na terenie Gminy Gliniojeck zabytkowy charakter mają kościoły z Malużynie i Sulerzyżu.

- **Malużyn, kościół parafialny pw. Zwiastowania NMP i św. Wojciecha** - Parafia pw. św. Wojciecha erygowana była w 1 ćw. XV w. Około 1470 r. miał miejsce pożar świątyni. W 1470 r. bp. Ścibor z Gościeńczyc wystawił dokument potwierdzający pierwotne uposażenie. Fundatorem nowego kościoła był Piotr Grzywa, dziedzic Malużyna - on oraz jego spadkobiercy pochowani są w podziemiach świątyni. Z 1 ćw. XVI w. pochodzi gotyckie murowane prezbiterium. W 1640 r. kościół został rozbudowany - z tego czasu pochodzi drewniana nawa, przebudowana ponownie w 1780 r. W 1853 r. wzniesiono sygnaturkę. Świątynia była wielokrotnie remontowana: 1693, 1772, 1817, 1882, 1952 r. W kościele znajdują się relikwie św. Wojciecha.

To świątynia jednonawowa, orientowana, drewniano-murowana. Prostokątne, oszkarpowane prezbiterium, nieco wyższe od nawy, nakryte jest dwuspadowym dachem, przedłużonym nad murowaną zakrystię. Ściany murowane z cegły, przeprute okrągłolucznymi oknami, zwieńczone są fryzem z ozdobnie ułożonych cegieł na tynkowanym pasie. Ściany nawy o konstrukcji zrębowej, z zewnątrz oszalowane, wykonane są z masywnych bali drewnianych ułożonych poziomo. Podwalina z drewna dębowego, na fundamencie z kamieni polnych. Dach dwuspadowy, stropy płaskie. W konstrukcji dachu zachowane są dawne belki stropowe pokryte polichromią, prawdopodobnie pochodzące z sufitów wykonanych w 1640 r. We wnętrzu ściany nawy rozczłonkowane pilastrami zwieńczonymi bogato profilowanym, wielostrefowym gzymsem z ząbkowaniami.

Na cmentarzu przykościelnym stoi drewniana dzwonnica z 1655 r. Zbudowana w konstrukcji słupowej oszalowanej z zewnątrz, na rzucie czworokąta. Przykryta gontowym, namiotowym dachem z powiekami. Dawniej była wyposażona w trzy dzwony, które zostały skradzione w czasie wojen.

- **Sulerzyż, kościół parafialny pw. św. Mikołaja Biskupa** - pierwsze wzmianki o kościele pochodzą z 1459 r., obecną, neogotycką świątynię wybudowano w latach 1908-1928 wg projektu Józefa Piusa Dziekońskiego. Na cmentarzu przykościelnym znajduje się niewielka klasycystyczna kapliczka murowana z 1 poł. XIX w. z grobami rodziny Kanigowskich, właścicieli majątku w Sulerzyżu.

Kościół orientowany, trójnawowy z transeptem, niższym i węższym, poligonalnie zamkniętym prezbiterium ujętym zakrystią i aneksami oraz z wieżą - w elewacji zach. Ściany murowane z cegły, detal ceglany (blendy, gzymsy, maswerki okien), dachy kryte ceramiczną dachówką, ujęte w kotarowe szczyty ze sterczynami. Wnętrze nakryte sklepieniem krzyżowo-żebrowym spływającym na wieloboczne filary nawy i pilastry prezbiterium.

Obok kościołów, drugim elementem organizującym gospodarcze i kulturalne życie wsi, a także organizującym przestrzeń wiejską są siedziby szlacheckie. Na terenie gminy Gliniojeck są one w większości zrujnowane lub przynajmniej zaniedbane. Dwory ujęte są w rejestrze zabytków:

- **Gliniojeck, dwór** wybudowany w 2 poł. XIX w. dla właściciela cukrowni „Izabelin”, murowany, jednokondygnacyjny, obecnie znajduje się w ruinie.
- **Sulerzyż, dwór** wzniesiony w 1 poł. XIX w. dla rodziny Kanigowskich. Po zakończeniu II wojny światowej ulokowano tu szkołę; w 1974 r. budynek stał pusty i zdewastowany. W latach 90. XX w. znalazł się w rękach prywatnych, został gruntownie odnowiony i opatrzony murowanym portykiem kolumnowym. Budynek jednokondygnacyjny, nakryty wysokim dachem czterospadowym z facjatką pośrodku połaci frontowej, kryjącym użytkowe poddasze i strych. ostrowa podmurówka, dach kryty gontem. Ściany drewniane, szalowane, w konstrukcji zrębowej. Elewacja frontowa siedmioosiowa, z pozornym boniowaniem w narożach. Okna prostokątne, wielopodziałowe, z drewnianymi opaskami i okiennicami. Przed wejściem czterokolumnowy portyk dźwigający taras przed facjatką. Układ wnętrz dwutraktowy częściowo przekształcony.

- **Szyjki, dwór** z pocz. XX w., w latach 30. XX w. należał do rodziny Jaskólskich. Po zakończeniu II wojny światowej, użytkowany był przez dawną służbę, uległ znacznej dewastacji. W 1968 r. zawaliła się część parterowa, w latach późniejszych odbudowana z cegły. Dwór złożony z części jednokondygnacyjnej i dwukondygnacyjnej zestawionych prostopadle, nakrytych dwuspadowymi dachami. Człon dwukondygnacyjny - drewniany, z balkonem nad wejściem i niewielki człon parterowy - ceglany (pierwotnie drewniany) z gankiem - obydwie szalowane deskami. Całość posadowiona jest na kamienno-ceglanej podmurówce, dachy kryte blachodachówką. Układ wnętrz dwutraktowy.
- **Wkra, dwór** z 4 ćw. XIX w., wybudowany dla Sujkowskich. Po zakończeniu działań wojennych przeznaczony na mieszkania prywatne pracowników miejscowego PGR. Od lat 90. XX w. pozostaje w daleko posuniętej destrukcji, obecnie w bardzo złym stanie technicznym. Dwór drewniany, oszalowany, na ceglanej podmurówce. Wzniesiony na rzucie wydłużonego prostokąta, parterowy, podpiwniczony, nakryty dachem czterospadowym o połaciach pobitych blachą. Na osi wydłużonej fasady - drewniany ganek nakryty dwuspadowo. Prostokątne okna w opaskach: drewniane pilastry dźwigają snycersko opracowane nadproże. W elewacji bocznej weranda nakryta daszkiem dwuspadowym, z laubzegową dekoracją, obecnie zabudowana. W elewacji tylnej wtórna, murowana dobudówka. Układ wnętrz dwutraktowy, przekształcony po 1945 r. Całość skomponowana w duchu warszawskiej architektury letniskowej.

Istotą krajobrazu wiejskiego jest budownictwo mieszkalne i gospodarcze. Pierwotnie na terenie gminy dominowało budownictwo drewniane. Najbardziej powszechna była konstrukcja zrębowa, w XIX w. zrębowo-słupowa, częsta też była konstrukcja ryglowa. W 2 poł. XIX w. zabudowę drewnianą zaczęło wypierać budownictwo murowane, a już na pocz. XX w. typowy był murowany budynek mieszkalny z cegły, czasem tynkowany, z murowanymi lub drewniano-murowanymi budynkami gospodarczymi. Obecnie większość budynków mieszkalnych utraciła walory zabytkowe w wyniku remontów technicznych i estetycznych (zmiana kształtu okien i drzwi, wymiana stolarki bez zachowania pierwotnych podziałów, wymiana tynków i pokrycia dachowego, czasem zmiana bryły budynku).

5.3.1. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby te obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujące historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Wyposażenie kościołów z terenu Miasta i Gminy Głinojeck:

- kościół parafialny pw. Św. Stanisława Biskupa Męczennika w Głinojecku - z wyposażeniu starego kościoła zachowała się granitowa gotycka kropielnica, tabernakulum rokokowe z 3 ćw. XVIII w., rokokowa chrzcielnica, krucyfiks drewniany, mosiężne lichtarze oraz figura MB z 1861 r. - przed kościołem.
- kościół parafialny pw. Św. Wojciecha w Malużynie: gotycka kropielnica granitowa, późnogotycka figurka MB z Dzieciątkiem z 1 poł. XVI w., wczesnobarokowy ołtarz główny z 1 poł. XVII w., z figurami św. Biskupów, Wojciecha, Stanisława oraz Piotra i Pawła a także z obrazami z XIX w., barokowa ambona z 1 poł. XVII w. z rzeźbami ojców kościoła, neogotyckie ołtarze boczne, barokowy krucyfiks z XVIII w., organy z 1900 r., wykonane przez Jana Szymańskiego z Warszawy; instrument posiada 6 głosów, kilkakrotnie przechodził renowację. A także dwa barokowe kielichy: 1 poł. XVII w. ozdobiony symbolami Męki Pańskiej oraz drugi gładki i dwa klasycystyczne lichtarze z poł. XIX w.

We wnętrzu kościoła znajdują się trzy tablice epitafijne: 1 - z czarnego marmuru dedykowana Franciszce Dunin Świącickiej z Mieczyna, zmarłej w 1649 r.; 2 - z XIX w., dedykowana Feliksowi Szawłowskiemu (powstaniec styczniowy, właściciel Młocka i Gostomina); 3 - upamiętnia dziedzica Malużyna Adolfa Łempickiego, zesłanego na Syberię w 1864 r. za udział w powstaniu styczniowym oraz jego żonę Włodzimierę.

- kościół parafialny pw. Św. Mokołaja w Sulerzyżu - wyposażenie neogotyckie oraz organy sprowadzone w 1946 r. z kościoła ewangelickiego w Woli Młockiej, w 1951 r. poddane kapitalnemu remontowi, remontowane też w 2004 r. i 2015 r.

Wśród zabytków ruchomych lokują się również obiekty małej architektury usytuowane na cmentarzach przykościelnych i komunalnych oraz przy drogach, takie jak: pomniki, rzeźby plenerowe, kapliczki przydrożne, pomniki nagrobne, krzyże pokutne i inne. Na terenie gminy Glinojeczek występują kapliczki i krzyże przydrożne. Kapliczki stawiane były w celu wyproszenia stałej opieki boskiej nad nowymi siedliskami i polami lub by uczcić ważne wydarzenie, jakim była np. komasacja gruntów, także w podzięce za uratowanie życia czy inne otrzymane łaski. Były też znakami granicznymi, które wyznaczały granice przestrzeni wioskowej. Inną kategorię stanowią, zachowane jeszcze niekiedy na końcu przysiółków, wysokie drewniane krzyże, tzw. choleryczne, stawiane w podziękowaniu za to, że szalejąca na tym terenie w latach 60. XIX w. epidemia cholery odstępiała od wioski.

5.4. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez wspólnotę, grupę lub jednostki. Jest to rodzaj dziedzictwa, które jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez wspólnoty w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje tradycje, przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, także tradycyjne rzemiosło.

Obowiązkiem władz samorządowych jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmocnienie i przekazywanie, w szczególności przez edukację, jak również rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa. Niestety dziedzictwo niematerialne stosunkowo od niedawna podlega ochronie prawnej, stąd z reguły w większości regionów nie prowadzono nad nim szczegółowych badań.

Z podziału etnograficznego kraju wynika, że teren Miasta i Gminy Glinojeczek wchodzi w skład tzw. Mazowsza Dalszego, w większości położonego na terytorium nizin środkowopolskich. Jest to teren rolniczy, w mniejszym stopniu zurbanizowany. Podstawowe uprawy to: zboża, rzepak, buraki cukrowe. Ważnym elementem przetwórstwa rolnego są sady.

Obraz dzisiejszej kultury kształtowała historia. Wprawdzie najstarsze ślady osadnicze pochodzą z okresów pradziejowych, to ważniejsze grody powstały tu dopiero na przełomie VI i VII n.e. Mimo chrystianizacji ziemie te traktowane były jako jedna z kolebek pogaństwa, co zostało odnotowane w „Geografie Bawarskim” w IX w. Mieszkańcy Mazowsza, narażeni na najazdy Prusów, Litwinów czy Krzyżaków, przez wieki odczuwali swoją odrębność kulturową od plemion wielkopolskich i małopolskich. Konieczność stawiania oporu znacznie zahamowała rozwój gospodarczy. Inkorporacja do Korony nastąpiła dopiero w XVI w. Wieki XIV-XVI to najbardziej pomyślny okres, zakończony potopem szwedzki, który przyniósł ponowny upadek miast i wsi. Możliwości rozwoju zahamował również okres zaborów i powstania. O ich wybuch była oskarżana przede wszystkim szlachta, której na Mazowszu mieszkało wyjątkowo dużo.

Ziemie mazowieckie zamieszkiwała przede wszystkim szlachta uboga, która po upadku powstania w 1830 r. i 1863 r. szykanowana była konfiskatą majątków, zsyłkami na Syberię, wysokimi grzywnami,

co powodowało pogorszenie sytuacji polskiej wsi. Ważnym dla tych ziem wydarzeniem historycznym była Bitwa Warszawska w 1920 r. Dodatkowy czynnik stanowiło nieprzygotowanie polskich chłopów do uwłaszczenia. Mimo iż zyskali oni wolność osobistą, nadal byli zależni od swoich panów. Pewna poprawa sytuacji nastąpiła w momencie skoku cywilizacyjnego, który miał miejsce w 2 poł. XIX w.

To wszystko, a także odrębność etnograficzna spowodowana przynależnością do Zawkrza, wpłynęło na znaczną odrębność regionu. W kulturze ludowej widoczne były wpływy mazurskie i kurpiowskie. Współcześnie tradycje lokalne w większości się zatartyły.

Niewielką pozostałością dawnych czasów jest gwara mazowiecka, którą charakteryzuje mazurzenie oraz fonetyka międzywyrazowa nieudźwięczniająca i asynchroniczna wymowa spółgłosek wargowych zmiękczonej. Obecnie jednak rzadko używa się dialektu mazowieckiego, mówi się przeważnie polszczyzną standardową.

Obecne zwyczaje związane z obchodami dorocznych świąt czy obrzędowość rodzinna (wesele, pogrzeb, chrzciny) przypominają zunifikowane formy znane z terenów całej Polski. Obrzędy zostały zapomniane, tradycja uległa nowocześnieniu. Niemniej dzisiejsze wierzenia i ceremoniał nawiązują do przeszłości, wynikają ze zwyczajów wcześniejszych. Przykładem może być zasłanianie luster w oczekiwaniu pogrzebu czy „puste noce” charakterystyczne dla ziemi zawkrzeńskiej. Jest to zwyczaj pogrzebowy, polegający na trzydniowym czuwaniu przy trumnie zmarłego. Rodzina i sąsiedzi, modlitwą, śpiewem i czuwaniem dbali o to, by dusza zmarłego mogła się przygotować do przejścia i pożegnać z bliskimi. Witold Broda z Mławy, lider zespołu „Kapela Brodów”, zebrał ponad dziesięć pieśni żałobnych, które były śpiewane w tych okolicznościach. Utwory te pochodzą z XVII w. i XVIII w. i, obok pieśni wielkanocnej „Chrystus zmartwychwstał” i Gorzkich Żali, są najstarszymi zabytkami kultury religijnej mieszkańców dawnej ziemi zawkrzeńskiej. Nie prowadzono badań czy obyczaj ten dotyczy również obszaru gminy Głinojeck.

Istotną cechą historycznego Mazowsza jest duża liczba drobnej szlachty, co związane jest z kolonizacją tych terenów przez książąt mazowieckich czy po inkorporacji Mazowsza do Korony. W XVI w. własność szlachecka była najliczniejszą kategorią własnościową, szlachta zamieszkująca wieś stanowiła 27% mieszkańców całej prowincji. Była to grupa bardzo rozdrobniona. Najliczniejsza była szlachta zagrodowa, własnoręcznie uprawiająca swoje gospodarstwa, często poziomem życia mało odróżniająca się od chłopów. Miała jednak bardzo silne poczucie szlacheckości i patriotyzmu. Efektem tego jest silne przywiązanie do narodowości i jej aktywna obrona, choćby w powstaniach oraz kultywowanie pamięci o tych wydarzeniach.

Upowszechnianiem kultury na terenie Miasta i Gminy Głinojeck zajmuje się Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Głinojecku oraz Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna, która ma swoją filię w Ościsławie i Woli Młockiej.

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Miasta i Gminy Głinojeck funkcjonują dwie z ww. form, jest to wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Miasta i Gminy Gliniojeck znajduje się 14 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie miasta i gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie Miasta i Gminy Gliniojeck

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTEKÓW
1	DREGLIN	Park podworski	A – 215 z dn.30.08.1980
2	GLINOJECK	Zespół podworski: dwór mur. i park	A – 216 z dn.30.08.1980
3	LUSZEWO	Park podworski	A – 195 z dn.01.06.1980
4	LUSZEWO	Dwór drewniany *Dwór przeniesiony z miejscowości Zawady z gminy Lipowiec Kościelny	A – 145 z dn.12.04.1962
5	MALUŻYŃ	Kościół p.w. Zwiastowania NMP w Malużynie z wystrojem wnętrza, najbliższe otoczenie w prom. 50 m, dzwonnica	A – 65 z dn.21.11.1957
6	MALUŻYŃ	Zespół podworski: dwór i park	A – 196 z dn.01.06.1980 dwór skreślony z rej. zab. dec. GKZ/DN-MJ-500/1/00/89/01 z dnia 6.09.2001
7	OGONOWO	Aleja świerkowa	A – 214 z dn. 30.08.1980
8	SULERZYŻ	Zespół budowlany na dz. 209: kościół parafialny p.w. św. Mikołaja, kaplica grobowa Kanigowskich, d. cmentarz przykościelny	A – 1076 z dn.30.05.2012
9	SULERZYŻ	Dwór z najbliższym otoczeniem	A – 101 z dn.19.12.1961
10	SULERZYŻ	Park krajobrazowy	A – 101 z dn.30.08.1980
11	SULERZYŻ	Dawna rządcówka	A – 301 z dn.26.07.1995
12	SZYJKI	Dwór	A – 197 z dn.04.09.1991
13	SZYJKI	Park podworski	A – 197 z dn.01.06.1980
14	WKRA	Zespół podworski: dwór i park	A – 217 z dn. 30.08.1980

5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujący historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Zasób zabytków ruchomych na terenie Miasta i Gminy Gliniojeck tworzą przede wszystkim wyposażenia zabytkowych świątyń. Do rejestru zabytków ruchomych wpisano także nagrobek oraz kapliczkę (Tabela nr 2). Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się danych dotyczących tych obiektów.

Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie Miasta i Gminy Gliniojeck

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTKÓW
1	GLINOJECK	elementy wyposażenia kościoła parafialnego pw. Św. Stanisława Biskupa Męczennika	516/72-63/78 z dnia 27.06.1972 r.
2	GLINOJECK	nagrobek na cmentarzu	89/70-10/78 z dnia 30.07.1970 r.
3	SULERZYŻ	elementy wyposażenia kościoła parafialnego	84/70-8/78 z dnia 28.07.1970 r.
4	MALUŻYŃ	elementy wyposażenia kościoła parafialnego pw. Zwiastowania NMP	204/70-20/78 z dnia 12.09.1970 r., -205 z dnia 04.02.2009
5	OGONOWO	kapliczka	211/70-27/78 z dnia 14.09.1970 r.
6	RUMOKA	kapliczka z rzeźbą św. Jana Nepomucena, I poł. XIX w.	B-266 z dnia 04.10.2010 r.

5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Gliniojeck, jako akty prawa miejscowego, stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego uwzględniono się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym zabytków.

Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Głinojeck:

- Uchwała nr XIX/128/2020 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 23 lipca 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obrębu geodezyjnego Kowalewko, gmina Głinojeck + rozstrzygnięcie nadzorcze.
- Uchwała nr XXI/149/2020 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 29 października 2020 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Głinojeck dla wybranych obszarów w rejonie ulic Płockiej, Ciechanowskiej, Mazowieckiej oraz Leśne.
- Uchwała nr XIII/87/2019 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 28 listopada 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru zlokalizowanego w obrębie geodezyjnym Działy, gmina Głinojeck.
- Uchwała nr XIII/88/2019 Rady Miejskiej w Głinojecku I z dnia 28 listopada 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru zlokalizowanego w obrębie geodezyjnym Bielawy, gmina Głinojeck.
- Uchwała NR VII/50/2019 Rady Miejskiej W Głinojecku z dnia 9 maja 2019 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru zlokalizowanego w obrębie geodezyjnym Kondrajec Szlachecki, gmina Głinojeck
- Uchwała nr IV/35/2019 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 31 stycznia 2019 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru zlokalizowanego w obrębie geodezyjnym Kondrajec Szlachecki, gmina Głinojeck.
- Uchwała nr XXV/268/2018 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 27 września 2018 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Głinojeck + rozstrzygnięcie nadzorcze.
- Uchwała nr XXI/225/2018 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 31 stycznia 2018 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru zlokalizowanego w obrębie geodezyjnym Kondrajec Pański, gmina Głinojeck.
- Uchwała nr VII/62/2019 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 9 maja 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Głinojeck dla obszaru położonego w obrębie Kondrajec Szlachecki.
- Uchwała nr XIX/205/2017 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 30 listopada 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru działek nr 164, 165 i 166 oraz części działek nr 179, 180 w Ogonowie.
- Uchwała nr XVIII/189/2017 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 29 września 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta Głinojeck dla działek nr ewid. 315/17, 315/18, 315/19, 315/20, 384/3, 1422/3, 1188 oraz części działek nr ewid. 562, 564, 565, 1181, położonych w obrębie Głinojeck.
- Uchwała nr VI/46/2015 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 25 czerwca 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Głinojeck dla działek nr 660, 718/1, 718/2, 719/5 położonych w obrębie Głinojeck.
- Uchwała nr VI/47/2015 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 25 czerwca 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Głinojeck dla obszarów położonych w obrębach: Zygmuntowo, Wola Młocka, Małużyn, Ogonowo, Ościsłowo, Kowalewko, Sadek, Śródborze, Dukt i Działy.
- Uchwała nr VI/44/2015 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 25 czerwca 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Głinojeck dla obszarów położonych w obrębach: Dukt-Krusz, Kondrajec Szlachecki, Żeleźnia + rozstrzygnięcie.

- Uchwała nr XIX/200/2013 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 31 stycznia 2013 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Głinojeck dla terenów oznaczonych symbolami 115 P.U i 65 P.U oraz działek nr 8 i 10.
- Uchwała nr XIX/199/2013 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 31 stycznia 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie Żeleźnia, gmina Głinojeck.
- Uchwała nr XIX/201/2013 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 31 stycznia 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie Rumoka, gmina Głinojeck.
- Uchwała nr II/14/2010 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 20 grudnia 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Głinojeck dla obszarów położonych w obrębach geodezyjnych: Stary Garwarz, Sadek, Małużyn.
- Uchwała nr II/11/2010 Rady Miejskiej w Głinojecku i z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Głinojeck dla obszarów położonych w obrębach geodezyjnych: Małużyn, Śródborze, Ościsłowo.
- Uchwała nr II/12/2010 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Głinojeck dla obszarów położonych w obrębach geodezyjnych: Małużyn, Śródborze, Ościsłowo, Wkra.
- Uchwała nr II/8/2010 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Głinojeck dla obszarów położonych w obrębach geodezyjnych: Płaciszewo, Strzeszewo, Dreglin, Kondrajec Pański.
- Uchwała nr II/7/2010 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Głinojeck przy ulicy Fabrycznej.
- Uchwała nr II/9/2010 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Głinojeck dla obszaru położonego w obrębie geodezyjnym Kondr4ajec Szlachecki – uchylony przez sąd w części dla działki 112/2.
- Uchwała nr II/10/2010 Rady Miejskiej w Głinojecku I z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Głinojeck dla obszaru położonego w obrębie geodezyjnym Sadek.
- Uchwała nr II/6/2010 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Głinojeck dla działek nr: 108/7, 86/10, 86/11, 86/13, 73, 82, 83.
- Uchwała nr II/16/2010 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Głinojeck dla obszaru położonego w obrębie geodezyjnym Ogonowo.
- Uchwała nr II/15/2010 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Głinojeck dla obszaru położonego w obrębie geodezyjnym Stary Garwarz.
- Uchwała nr II/13/2010 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Głinojeck dla obszarów położonych w obrębach geodezyjnych: Bielawy, Małużyn, Śródborze, Dukt.
- Uchwała Nr VIII/51/07 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 28 czerwca 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Głinojeck.

- Uchwała Nr VIII/50/07 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 28 czerwca 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na miasta Głinojeck.

Ponadto Miasto i Gmina Głinojeck jest w trakcie sporządzania następujących planów:

- Uchwała Nr XXXV/269/2022 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 24 lutego 2022 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru zlokalizowanego w obrębie geodezyjnym Bielawy, gmina Głinojeck.
- Uchwała Nr XXXV/271/2022 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 24 lutego 2022 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszarów zlokalizowanych w obrębach geodezyjnych Bielawy, Dreglin, Śródborze, Żeleźnia, gmina Głinojeck.
- Uchwała Nr XXXV/270/2022 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 24 lutego 2022 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Głinojeck dla obszarów zlokalizowanych w rejonie ulic Płockiej, Kwiatowej, Leśnej, Fabrycznej, Polnej i Spokojnej.

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniającym ww. rozporządzenie oraz Obwieszczeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 20 listopada 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021 poz. 56).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub

posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zmieniona w 2010 r. istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu warunków zabudowy i zagospodarowania terenu (WZIZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna ewidencja zabytków Miasta i Gminy Głinojeck została opracowana w 2014 r. i przyjęta Zarządzeniem nr 143/2014 Burmistrza Miasta i Gminy Głinojeck dnia 4 listopada 2014 r. W 2022 r. ewidencja została uzupełniona o dwa obiekty – domy mieszkalne dla urzędników w zespole dawnej Cukrowni „Izabelin”. Spis obiektów ujętych w GEZ zawierają Załącznik nr 1 i nr 2.

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

Miasto i Gmina Głinojeck jest właścicielem (posiada tytuł prawny) 11 obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w tym 4 wpisane są do rejestru zabytków. Miasto i Gmina jako właściciel tych obiektów jest ustawowo zobligowana do opieki nad tymi obiektami: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji.

Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków będących własnością Miasta i Gminy Głinojeck:

1. Park Podworski, Dreglin (rejestr zabytków),
2. Kapliczka Przydrożna, Kondrajec Szlachecki,
3. Park Krajobrazowy, Malużyn (rejestr zabytków),
4. Dom nr 51 (czworak) obecnie dom nr 54B, Malużyn,
5. Aleja Świerkowa, Ogonowo (rejestr zabytków),
6. Krzyż przydrożny, Ogonowo,
7. Aleja grabowa, w park krajobrazowym w zespole dworskim, Wkra, na terenie rejestrowego parku,
8. Cmentarz ewangelicki, Wola Młocka,
9. Kapliczka z rzeźbą św. Jana Nepomucena, Rumoka,
10. Dom mieszkalny dla robotników w zespole d. Cukrowni „Izabelin”, Głinojeck,
11. Dom mieszkalny dla urzędników w zespole d. Cukrowni „Izabelin”, Głinojeck.

5.6.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Od końca lat 70. XX w. wdrażany jest program tzw. AZP (Archeologiczne Zdjęcie Polski) – podział terenu całej Polski na pola, na których prowadzi się badania powierzchniowe. Ma na celu lokalizację stanowisk archeologicznych. Wszystkie zlokalizowane stanowiska powinny być ujęte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i uwzględnione w gminnych ewidencjach zabytków. Baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań i weryfikacji badań wcześniejszych.

Z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego szczególny problem stwarzają nieruchome zabytki archeologiczne, czyli materialne pozostałości dawnego środowiska osadniczego. Można je podzielić na zabytki niewidoczne w krajobrazie i widoczne – zabytki o własnej formie krajobrazowej: głównie są to pozostałości dawnych konstrukcji o różnorodnym przeznaczeniu, takich jak wały kamienne, ziemne, drewniano-ziemne, pozostałości infrastruktury osadniczej, mostów, dróg, grobli, a także ślady związane z kulturą symboliczną w postaci pozostałości miejsc kultu, cmentarzy (nasypy kurhanów), itp. Stanowią one około 10% znanych stanowisk archeologicznych.

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom z powodu intensyfikacji działalności przemysłowej i rolniczej. Największym zagrożeniem są inwestycje drogowe i budowlane, przebudowy założeń pałacowych i parkowych, gdyż prowadzą często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. Zagrożeniem mogą być także nielegalne eksploracje dokonywane przez poszukiwaczy, niszczące przede wszystkim cmentarzyska oraz pozostałości po I czy II wojnie światowej.

Środowisko kulturowe Miasta i Gminy Gliniołek zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki kamienia oraz średniowiecza. Stanowiska zarejestrowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP 44-59, 44-60, 45-59, 45-60, 46-60, 46-61). Na terenie Miasta i Gminy Gliniołek zewidencjonowano 160 stanowisk, które zostały ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

Osadnictwo pradziejowe na tym terenie związane jest głównie z rzeką Wkrą, grupując się przede wszystkim wzdłuż jej koryta. Osadnictwo wczesnośredniowieczne i średniowieczne rozwija się również na wysoczyznach oraz wokół obecnych miejscowości, wyznaczając tym samym ich metrykę.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie gminy związane są z kulturą świderską (Kondrajec Szlachecki), funkcjonującą w okresie paleolitu (ok. 9000 p.n.e.). W neolicie teren znajdował się na pograniczu kultury pucharów lejkowatych, kultur naddunajskich i ceramiki grzebykowo-dołkowej. Ok. 2000 p.n.e. występuje tu kultura ceramiki sznurowej (Wkra, Żeleźnia?).

W epoce brązu (ok. 1400 p.n.e.) – kultura trzciniecka (Zalesie). W epoce żelaza, w okresie lateńskim (IV w. p.n.e.) – kultura grobów kloszowych, odłam kultury pomorskiej (Luszewo-Kolonia). We wczesnym okresie wpływów rzymskich (0-150 n.e.) mieszka tu ludność kultury przeworskiej. Potem kultury wielbarskiej-wschodniopomorsko-mazowieckiej, wykształconej z udziałem plemion germańskich.

Do ok. V-VII w. na terenie gminy następuje pustka osadnicza. Pierwsze ślady ponownego osadnictwa pochodzą z VII w. (Szyjki). Pojawia się ludność słowiańska. Przypuszczać należy, że osadnictwo w dolinie rzeki związane było z organizacją plemienną rejonu Płocka, zaś osadnictwo wsch. rejonów gminy – z organizacją plemienną okolic Ciechanowa i Przasnysza. W IX-X w. obszar dostał się w obręb państwa Piastów. Ulegał wpływom grodu w Unierzyżu.

Poszczególne zasady ochrony stanowisk archeologicznych są doprecyzowane w procesie formułowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki danego stanowiska archeologicznego oraz przy rozpoznaniu możliwych dla niego zagrożeń. Przepisy te należy ująć w postaci nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w użytkowaniu terenów, zgodnie z wytycznymi rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. z 2021 r. poz. 2404). Dla nowych procedur zgodnie z Rozporządzeniem z dnia 17 grudnia 2021 r. Ministra Rozwoju i Technologii w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. z 2021 r. poz. 2404). Ponadto

zapisy planu muszą spełniać wymogi norm prawnych ustalone w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 283).

Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych (zwłaszcza w wyniku nowych badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski), które należy uwzględnić na dalszym etapie procesu planowania przestrzennego, pomimo ich braku w studium.

Ochrona właściwa zabytkom archeologicznym powinna być przypisana również do zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych historycznych miast i wsi, nawet jeśli nie zostały one osobno ujęte w ewidencji zabytków archeologicznych. Obszary te z natury rzeczy spełniają kryterium zabytku archeologicznego przewidzianego w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. pozostałości terenowej historycznego osadnictwa. W tym przypadku z reguły dopuszczone może być zagospodarowanie wynikające z potrzeb zabudowy; obszar ciągłego osadnictwa historycznego podlega bowiem nieustannemu rozwojowi aż do czasów współczesnych i bezzasadne jest hamowanie tego procesu. Natomiast ze względu na zagrożenie dla substancji nawarstwień kulturowych, jakie niesie ze sobą naruszanie struktury gruntu, wszelkie zamierzenia budowlane na obszarze historycznego miasta powinny być objęte obowiązkiem przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych. Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – art. 31. ustawy o ochronie zabytków.

Prowadzenie poszukiwań zabytków bez pozwolenia jest przestępstwem ściganym z urzędu – art. 36 ust. 1 pkt. 12 ustawy o ochronie zabytków. Znalazcy przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest zabytkiem, jest obowiązany wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Dla wszystkich stanowisk archeologicznych przeznaczonych do trwałego zachowania sugerowanym docelowym przeznaczeniem terenu jest utworzenie obszaru zieleni urządzonej, zwłaszcza niskiej (głównie dla stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej), ewentualnie użytku zielonego (dla stanowisk archeologicznych płaskich). Rozrost systemu korzennego dużych drzew uszkadza bowiem nawarstwienia kulturowe oraz obiekty i ruchome zabytki archeologiczne. W przypadku stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenach leśnych, należy sformułować zasady prowadzenia gospodarki leśnej uwzględniające potrzebę ochrony zabytku.

W przypadku, gdy obszar stanowiska archeologicznego o własnej formie terenowej lub wpisanego do rejestru zabytków objęty został miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego dopuszczającym zainwestowanie lub zagospodarowanie, należy dążyć do zmiany tego planu, aby wyeliminować lub zminimalizować zagrożenie dla zabytku. Szczególny priorytet należy przyznać stanowiskom archeologicznym o własnej formie terenowej, z obszarów których należy usuwać wszelkie funkcje stwarzające zagrożenie dla substancji zabytku.

W przypadku kolizji z wszystkimi stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta i gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Samorząd gminny może oddziaływać szczególnie w zakresie kształtowania opinii społecznej, wskazywania potrzeb i możliwości działań oraz inicjowania i nadzorowania konkretnych przedsięwzięć. W przypadku obiektów, które stanowią własność osób fizycznych lub prawnych inicjatywy gminy mogą być tylko pomostem do współpracy z właścicielami, którzy faktycznie i prawnie odpowiadają za stan zabytków.

Miasto i Gmina Gliniojeck dysponuje sprawnymi narzędziami w postaci prawa miejscowego (miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego), które mogą zapobiegać degradacji dziedzictwa kulturowego w skali inwestycji i współczesnych ingerencji. W skali niezbędnych działań zachowawczych – remontowo konserwatorskich gmina może być tylko partnerem dla osób i podmiotów władających obiektami. Funkcjonujący w gminie system zachęty w postaci możliwości dofinansowania prac konserwatorskich przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków jest modelowym przykładem otwierania możliwości współpracy prywatno-publicznej w imię dobrze rozumianego interesu zbiorowości. W skrajnych, negatywnych przypadkach, gmina może podejmować interwencje prawne za pośrednictwem wojewódzkiego urzędu ochrony zabytków i nadzoru budowlanego.

W Tabeli nr 3 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Miasta i Gminy Gliniojeck.

Tabela nr 3. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPLYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE MIASTA I GMINY GLINOJECK	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • zachowane obiekty sakralne o wysokiej wartości kulturowej w Małużynie i Sulerzyżu; • cenne zespoły pałacowo-parkowe; • miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, obejmujące ochroną obiekty zabytkowe na terenie miasta i gminy; • opracowana gminna ewidencja zabytków; • walory przyrodnicze gminy – obszary objęte ochroną (rezerваты, parki krajobrazowe, pomniki przyrody); • atrakcyjne turystycznie położenie gminy (na obszarze Zielonych Płuc Polski). 	<ul style="list-style-type: none"> • stan zachowania obiektów niektórych ujętych w gminnej ewidencji zabytków; • niewielka popularyzacja wiedzy o wartości chronionych obiektów oraz idei ochrony zabytków; • niewystarczające środki finansowe w budżecie gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego; • brak lokalnej jednostki muzealno-wystawienniczej; • niezadowalająca oferty turystycznej umożliwiającej całoroczny ruch turystyczny; • brak opracowanej uchwały w sprawie określenia zasad i trybu udzielania dotacji na prace

<ul style="list-style-type: none"> • aktywność i współpraca lokalna (m.in. działalność Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury w Gliniojecku oraz Miejsko-Gminnej Biblioteki Publicznej wraz z filiami); • istniejące oznakowane szlaki piesze, rowerowe i konne. 	<p>konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków i obiekty znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków.</p>
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalna; • rozbudowa ścieżek i tras rowerowych; • modernizacja zabytkowych obiektów na terenie gminy z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; • opracowania strategiczne zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich i realizacja wytyczonych zadań; • wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków. 	<ul style="list-style-type: none"> • brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie gminy; • sezonowość turystyki; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • spadek zainteresowania turystyką lokalną, w tym agroturystyką na rzecz preferowania turystyki zagranicznej; • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem.

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Miasta i Gminy Głinojeck. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością.

W GPOnZ wyznaczono główny cel, dwa priorytety, kierunki działań wraz z zadaniami, które są kontynuacją działań określonych w Programie Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Głinojeck na lata 2012-2015. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 4.

Cel główny GPOnZ: Zachowanie dziedzictwa kulturowego służące budowaniu tożsamości regionalnej oraz promocji turystycznej miasta i gminy.

Priorytety GPOnZ:

Priorytet I. Badanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa kulturowego zlokalizowanych na terenie Miasta i Gminy Głinojeck.

Priorytet II. Rewaloryzacja i ochrona dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Głinojeck.

W ramach powyższych priorytetów określono kierunki działań, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe zadania.

Tabela nr 4. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Miasta i Gminy Głinojeck

KIERUNEK DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Priorytet I. Badanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa kulturowego zlokalizowanych na terenie Miasta i Gminy Głinojeck		
Działania organizacyjne związane z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego.	Zadania dla gminnej ewidencji zabytków: 1. Zakładanie nowych kart adresowych dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy; 2. Systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowanie dokumentacji fotograficznej w przypadku zmian - w wyniku rozbiórek i remontów. Wszelkie działania przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków wymagają opiniowania, uzgodnienia lub pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 39 ust. 3 ustawy prawo budowlane). Działania przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków nie mogą wpłynąć na utratę wartości artystycznych i historycznych zabytku.	Ilość przeprowadzonych aktualizacji, czy dodano/ usunięto obiekt z ewidencji, czy przyjęto zmianę Zarządzeniem dla gminnej ewidencji zabytków
	Opracowanie aktualizacji gminnej ewidencji zabytków.	Czy dokonano aktualizacji
	Aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	Czy zaktualizowano Plan
	Prowadzenie monitoringu możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych, w tym również z różnych programów i inicjatyw europejskich, przeznaczonych na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego.	W jakiej formie monitorowano, czy z kimś współpracowano, ilość złożonych wniosków, wartość pozyskanych funduszy
Zwiększenie świadomości kulturowej wśród dzieci i młodzieży przez jej włączenie w różne formy aktywności	Pomoc przy organizacji konkursów historycznych w oparciu o lokalne dziedzictwo kulturowe we ścisłej współpracy z m.in. Miejsko-Gminnym Ośrodkiem Kultury w Głinojecku, Miejsko-Gminną Biblioteką Publiczną wraz z filiami.	Ilość zorganizowanych konkursów, ich tematyka, z kim współpracowano
	Upowszechnianie edukacji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez zaangażowanie placówek oświatowych, wychowawczych oraz kościelnych w organizowanie warsztatów, pracowni, szkoleń, wykładów.	Jakie działania zaplanowano, jakie zrealizowano, z kim współpracowano
	Organizacja wycieczek krajoznawczych, rowerowych po najciekawszych miejscach gminy dla uczniów szkół podstawowych w ramach zajęć lekcyjnych.	
Tworzenie odpowiedniej infrastruktury turystycznej	Wsparcie merytoryczne w celu opracowania tablic informacyjnych zawierających podstawowe informacje na temat najbardziej wartościowych zabytków rejestrowych, które zamieszczone zostaną na zewnątrz obiektów.	Ile tablic umieszczono, gdzie, wartość przeznaczonych środków
	Wyznaczenie szlaku turystycznego promującego zabytki rejestrowe.	Czy wyznaczono szlak, jakie obiekty zostały w nim ujęte, z kim współpracowano

	Opracowanie ulotek promujących zabytki miasta i gminy (również w formie edukacyjnej).	Czy opracowano, ilość wydanych pozycji, z kim współpracowano, wartość przeznaczonych środków
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Priorytet II. Rewaloryzacja i ochrona dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Głinojeck		
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.	Podjęcie starań o uzyskanie funduszy zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością lub współwłasnością gminy.	Czy pozyskano środki, z jakich źródeł, na jakie obiekty, zakres prac
	Realizacja zadań własnych Miasta i Gminy Głinojeck w kwestii poprawy stanu i utrzymania obiektów zabytkowych, będących jej własnością.	Jakie obiekty wyznaczono do remontu, co zrealizowano, zakres działań, wartość inwestycji, czy pozyskano dofinansowanie/dotacje
	Renowacja kapliczki w Rumocze.	Zakres prac, wartość poniesionych środków, czy pozyskano dofinansowanie
	Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowych parków oraz cmentarzach znajdujących się na terenie gminy, po uprzednim zaopiniowaniu zakresu prac i użytych metod z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Gdzie prowadzono prace, ich zakres, z kim współpracowano, wartość poniesionych środków
	Przeanalizowanie potrzeb odnowienia poszczególnych kapliczek przydrożnych.	Jakie kapliczki wytypowano, ile wyremontowano, czy pozyskano środki zewnętrzne, w jakiej wysokości, zakres działań, wartość poniesionych środków
	Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania Radzie Miejskiej.	Czy opracowano sprawozdania, czy były prezentowane na sesji

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

- **instrumenty finansowe:**

korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,

- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

- **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Gliniojeck),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

- **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów Miasta i Gminy Gliniojeck dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

- **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Miasta i Gminy Gliniojeck,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• źródła pozostałe:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- źródła pozaunijne – Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,

- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków** – udzielane są zgodnie z Zarządzeniem nr 14/2021 Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 4 listopada 2021 r. w sprawie wprowadzenia regulaminu naboru wniosków oraz przyznawania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków ze środków budżetu państwa będących w dyspozycji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Rady Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego – Samorząd realizuje zadania z zakresu ochrony zabytków wynikające z ustawy o samorządzie województwa oraz ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Od ponad 10 lat stara się wspierać działania właścicieli i posiadaczy zabytków, przyznając dotacje celowe na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach. Udział w naborze wniosków jest jedyną możliwością pozyskania funduszy pozostających w dyspozycji Samorządu Województwa Mazowieckiego na działania związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami. Nabór ogłaszany jest przez Zarząd na podstawie uchwały nr 54/11 Sejmiku z dnia 18 kwietnia 2011 r. Uchwała określa zasady ubiegania się o dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa mazowieckiego.

• Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw i zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Miasto i Gmina Gliniojeck nie ma opracowanej uchwały w sprawie przyznawania dotacji na dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Konkurs „Zabytek Zadbane”

„Zabytek Zadbane” jest corocznym konkursem ogłaszany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- 1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu,
- 2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe),
- 3) Adaptacja obiektów zabytkowych,
- 4) Architektura i budownictwo drewniane,
- 5) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynierskie,
- 6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię ciepłą.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

• **Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej – Czyste Powietrze**

Jest to Program dla właścicieli i współwłaścicieli domów jednorodzinnych, lub wydzielonych w budynkach jednorodzinnych lokali mieszkalnych z wyodrębnioną księgą wieczystą. Dotacje można uzyskać na wymianę źródeł ciepła i termomodernizację domu: do 30, 37 lub 69 tys. zł (podstawowy, podwyższony i najwyższy poziom dofinansowania) oraz do 47 lub 79 tys. zł przy dotacji z prefinansowaniem (podwyższony i najwyższy poziom dofinansowania).

• **Program Kultura – Interwencje**

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

• Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

• Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

• Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zasób Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, ngo oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

• Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• **Kreatywna Europa 2021-2027**

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane.
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska.
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.
10. Materiały udostępnione przez Urząd Miasta i Gminy Głinojeck.
11. Program opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Głinojeck na lata 2012-2015.
12. Lewandowski E., Głinojeck - miasto i gmina (od czasów dawnych do współczesnych), Ciechanów: Art & Archeology, 1998.
13. Kotowicz-Borowy I., Tradycja Mazowsza, powiat ciechanowski, Przewodnik subiektywny, Warszawa 2016.
14. Dobrowolski, K., Chłopska kultura tradycyjna, w: Antropologia kultury - zagadnienia i wybór tekstów. pod red. A. Mencwela, Warszawa 2005.
15. Romanowska W., Podgórski Z., Atrakcyjność wizualna krajobrazu doliny Wkry i jej otoczenia w gminie Głinojeck na podstawie różnorodności fizjonomicznej, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego nr 13, Sosnowiec 2010, Internet: http://krajobraz.kulturowy.us.edu.pl/publikacje.artykuly/doliny/podgorski_romanowska.pdf (dostęp: 15.05.2022).
16. Ciechański A., Rozwój i regres sieci kolei przemysłowych w Polsce w latach 1881-2010, Instytut Geografii i przestrzennego zagospodarowania im. St. Leszczyckiego, Prace geograficzne nr 243, PAN – Internet: https://rcin.org.pl/igipz/Content/48222/WA51_63309_r2013-nr243_Prace-Geogr.pdf (dostęp: 20.05.2022).
17. Pełka K., Sześćset lat parafii św. Wojciecha w Malużynie, Kronika Parafialna, archiwum parafialne, Internet: <http://www.parafia.maluzyn.pl/swiatynia/24-swiatynia> (dostęp: 20.05.2022).
18. Program Opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Głinojeck na lata 2012-2015, załącznik do Uchwały Nr XII/114/2012 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 29 marca 2012 r.
19. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Głinojeck, Poznań - Głinojeck 2018-2019.
20. www.zabytek.pl
21. www.nid.pl
22. www.nimoz.pl
23. www.stat.gov.pl/gus
24. www.isap.sejm.gov.pl.

11. Spis tabel

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie Miasta i Gminy Głinojeck.
2. Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie Miasta i Gminy Głinojeck.
3. Tabela nr 3. Analiza SWOT.
4. Tabela nr 4. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Miasta i Gminy Głinojeck.

12. Załączniki**Załącznik nr 1. Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków Miasta i Gminy Głinojeck**

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR KARTY EW. GEZ	UWAGI*
1	BIELAWY	dom nr 20	1	obiekt wyłączony z GEZ w porozumieniu z Konserwatorem
2	BIELAWY-JANOWO	krzyż przydrożny, pocz. XX w.	2	EW
3	DREGLIN	cmentarz wojenny, niemiecki, okres I wojny św.	3	EW
4	DREGLIN	park podworski, XVIII/XIX w.	4	EW, rej. zab. A-215 z dn. 30.08.1980
5	GLINOJECK	dwór w zespole podworskim, 2 poł. XIX w.	5	EW, rej. zab. A-216 z dn. 30.08.1980
6	GLINOJECK	park krajobrazowy w zespole podworskim, 1 poł. XIX w.	6	EW, rej. zab. A-216 z dn. 30.08.1980
7	GLINOJECK	cmentarz parafialny, 2 poł. XIX w.	7	EW
8	KONDRAJEC SZLACHECKI	kapliczka przydrożna, ok. 1900 r.	8	EW
9	KONDRAJEC SZLACHECKI	cmentarz wojskowy, 1915-1917	9	EW
10	LIPINY	cmentarz ewangelicki, 1 poł. XX w.	10	EW
11	LUSZEWO	park podworski, k. XIX w.	11	EW, rej. zab. A-195 z dn. 01.06.1980
12	LUSZEWO	kapliczka przydrożna, 1898 r.	12	EW
13	LUSZEWO	kapliczka przydrożna, pocz. XX w.	13	EW
14	MALUŻYŃ	kościół parafialny p.w. św. Wojciecha	14	EW, rej. zab. A-65 z dn. 21.11.1957
15	MALUŻYŃ	dzwonnica drewniana w zespole kościoła par. p.w. św. Wojciecha	15	EW, rej. zab. A-65 z dn. 21.11.1957
16	MALUŻYŃ	cmentarz przykościelny w zespole kościoła par. p.w. św. Wojciecha	16	EW, rej. zab. A-65 z dn. 21.11.1957
17	MALUŻYŃ	park krajobrazowy, 1 poł. XIX w.	17	EW, rej. zab. A-196 z dn. 01.06.1980
18	MALUŻYŃ	dom nr 38, obecnie BN (bez numeru)	48	EW
19	MALUŻYŃ	dom nr 51 (czworak), obecnie dom nr 54 B, 1910 r.	18	EW
20	MALUŻYŃ	cmentarz parafialny rzymsko-katolicki, poł. XIX w.	19	EW
21	OGONOWO	aleja świerkowa, pocz. XX w.	20	EW, rej. zab. A-214 z dn. 30.08.1980
22	OGONOWO	kapliczka przydrożna, ok. 1900 r.	21	EW
23	OGONOWO	krzyż przydrożny, granit/żeliwo, k. XIX w.	22	EW
24	OŚCISŁOWO	dom nr 30, obecnie dom nr 33	49	EW
25	OŚCISŁOWO	dom nr 47, ok. 1910 r.	23	EW
26	OŚCISŁOWO	dom nr 50, ok. 1910 r.	24	EW
27	OŚCISŁOWO	dom nr 51, pocz. XX w.	25	EW
28	OŚCISŁOWO	dom nr 66, pocz. XX w.	26	EW
29	OŚCISŁOWO	dom nr 69, pocz. XX w.	27	EW

30	OŚCISŁOWO	cmentarz wojenny bez okr. wyznania, 2 poł. XX w.	28	EW
31	OŚCISŁOWO	cmentarz kalek, 2 poł. XX w. (II wojna światowa)	29	EW
32	STARY GARWARZ	dwór murowany, ok. 3 ćw. XIX w., lata 30-ste XX w.	30	EW
33	STRZESZEWO	krzyż przydrożny, granit/żeliwo, 1894 r.	31	EW
34	SULERZYŻ	kościół parafialny p.w. św. Mikołaja, lata 1908-1928	32	EW, rej. zab. A-1076 z dn. 30.05.2012 r.
35	SULERZYŻ	cmentarz przykościelny w zespole kościoła par. p.w. św. Mikołaja	33	EW, rej. zab. A-1076 z dn. 30.05.2012 r.
36	SULERZYŻ	kaplica grobowa Kanigowskich w zespole kościoła par. p.w. św. Mikołaja	34	EW, rej. zab. A-1076 z dn. 30.05.2012 r.
37	SULERZYŻ	cmentarz parafialny rzymsko-katolicki, 1 poł. XIX w.	35	EW
38	SULERZYŻ	dwór w zespole dworskim, XVIII w.	36	EW, rej.zab. A-101 z dn. 19.12.1961 r.
39	SULERZYŻ	park w zespole dworskim, ok. 1900 r.	37	EW, rej.zab. A-101 z dn. 30.08.1980 r.
40	SULERZYŻ	rządówka, obecnie dom nr 43, ok. 1925 r.	38	EW, rej.zab. A-301 z dn. 26.07.1995 r.
41	SZYJKI STARE	dwór drewniany w zespole dworskim, pocz. XX w.	39	EW, rej.zab. A-197 z dn. 04.09.1991 r.
42	SZYJKI STARE	park krajobrazowy w zespole dworskim, pocz. XX w.	40	EW, rej.zab. A -197 z dn. 01.06.1980 r.
43	WKRA	dwór drewniany w zespole dworskim, 4 ćw. XIX w.	41	EW, rej.zab. A-217 z dn. 30.08.1980 r.
44	WKRA	park krajobrazowy w zespole dworskim, poł. XIX w.	42	EW, rej.zab. A-217 z dn. 30.08.1980 r.
45	WKRA	młyn wodny drewniany, 1910 r.	43	EW
46	WKRA	figurka przydrożna, pocz. XX w.	44	EW
47	WOLA MŁOCKA	cmentarz ewangelicki, pocz. XX w.	45	EW
48	WOLA MŁOCKA	cmentarz ewangelicki, 1 poł. XX w.	46	EW
49	RUMOKA	kapliczka z rzeźbą św. Jana Nepomucena, I poł. XIX w.	47	rej.zab. B-266 z dn. 04.10.2010 r.
50	GLINOJECK	dom mieszkalny dla robotników w zespole d. Cukrowni „Izabelin”	50	EW
51	GLINOJECK	dom mieszkalny dla urzędników w zespole d. Cukrowni „Izabelin”	51	EW
52	GLINOJECK	Plebania w zespole kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. Św. Stanisława BM w Glinojeku	52	EW
53	LUSZEWO	Dwór drewniany w Luszewie	53	rej. zab. A-145, z dn. 12.04.1962 r.

*EW – obiekt w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków

Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków z terenu Miasta i Gminy Głinojeck

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR KARTY EW. GEZ	UWAGI*
1	BIELAWY	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:60	1	EW
2	DREGLIN	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:51	2	EW
3	DREGLIN	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:54	3	EW
4	DREGLIN	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:55	4	EW
5	DREGLIN	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:56	5	EW
6	DUKT	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:11	6	EW
7	FAUSTYNOWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:66	7	EW
8	NOWY GARWARZ	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:19	8	EW
9	NOWY GARWARZ	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:20	9	EW
10	STARY GARWARZ	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:14	10	EW
11	STARY GARWARZ	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:11	11	EW
12	STARY GARWARZ	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:12	12	EW
13	STARY GARWARZ	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:13	13	EW
14	GLINOJECK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:43	14	EW
15	GLINOJECK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:1	15	EW
16	GLINOJECK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:2	16	EW
17	GLINOJECK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:4	17	EW
18	GLINOJECK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:5	18	EW
19	GLINOJECK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:6	19	EW
20	GLINOJECK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:32	20	EW
21	GLINOJECK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:8	21	EW
22	GLINOJECK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:9	22	EW
23	GLINOJECK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:10	23	EW
24	GLINOJECK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:23	24	EW
25	GLINOJECK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:34	25	EW
26	GLINOJECK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:35	26	EW
27	GLINOJECK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:36	27	EW
28	GLINOJECK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:37	28	EW
29	GLINOJECK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:38	29	EW
30	GLINOJECK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:39	30	EW

31	GLINOJECK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:40	31	EW
32	GLINOJECK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:41	32	EW
33	GLINOJECK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:42	33	EW
34	GLINOJECK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:53	34	EW
35	JANOWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:52	35	EW
36	JANOWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:53	36	EW
37	JANOWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:54	37	EW
38	JULISZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:1	38	EW
39	KONDRAJEC PAŃSKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:26	39	EW
40	KONDRAJEC PAŃSKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:27	40	EW
41	KONDRAJEC PAŃSKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:28	41	EW
42	KONDRAJEC PAŃSKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:29	42	EW
43	KONDRAJEC PAŃSKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:30	43	EW
44	KONDRAJEC PAŃSKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:31	44	EW
45	KONDRAJEC PAŃSKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:32	45	EW
46	KONDRAJEC PAŃSKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:52	46	EW
47	KONDRAJEC SZLACHECKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:33	47	EW
48	KONDRAJEC SZLACHECKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-59:1	48	EW
49	KONDRAJEC SZLACHECKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-59:2	49	EW
50	KONDRAJEC SZLACHECKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-59:3	50	EW
51	KONDRAJEC SZLACHECKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-59:4	51	EW
52	KONDRAJEC SZLACHECKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-59:18	52	EW
53	KONDRAJEC SZLACHECKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-59:19	53	EW
54	KONDRAJEC SZLACHECKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-59:20	54	EW

55	KONDRAJEC SZLACHECKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-59:21	55	EW
56	KONDRAJEC SZLACHECKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-59:22	56	EW
57	KONDRAJEC SZLACHECKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:61	57	
58	KONDRAJEC SZLACHECKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-59:28	58	
59	KONDRAJEC SZLACHECKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-59:29	59	
60	KONDRAJEC SZLACHECKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-59:30	60	
61	KONDRAJEC SZLACHECKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:62	61	
62	KONDRAJEC SZLACHECKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-59:31	62	
63	KONDRAJEC SZLACHECKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-59:32	63	
64	KONDRAJEC SZLACHECKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-59:33	64	
65	KONDRAJEC SZLACHECKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-59:35	65	
66	KOWALEWKO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:15	66	EW
67	KOWALEWKO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:16	67	EW
68	KOWALEWKO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:17	68	EW
69	KOWALEWKO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:18	69	EW
70	KOWALEWKO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:19	70	EW
71	KOWALEWKO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:20	71	EW
72	KOWALEWKO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:21	72	EW
73	KOWALEWKO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:22	73	EW
74	KOWALEWKO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:44	74	EW
75	KOWALEWKO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:45	75	EW
76	KOWALEWKO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:46	76	EW
77	KOWALEWKO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:47	77	EW
78	KOWALEWKO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:48	78	EW
79	KOWALEWKO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:49	79	EW
80	KOWALEWKO-SZYJKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 43-59:10	80	EW
81	KOWALEWKO-	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 43-59:11	81	EW

	SZYJKI			
82	KOWALEWKO-SZYJKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 43-59:12	82	EW
83	KOWALEWKO-SZYJKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 43-59:12	83	
84	KOWALEWKO-SZYJKI	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 43-59:12	84	
85	KRUSZ	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:10	85	EW
86	LUSZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:62	86	EW
87	LUSZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:63	87	EW
88	LUSZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:64	88	EW
89	LUSZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:65	89	EW
90	MALUŻYN	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:61	90	EW
91	MALUŻYN	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 46-61:1	91	EW
92	MALUŻYN	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 46-61:43	92	EW
93	MALUŻYN	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 46-61:51	93	EW
94	MALUŻYN	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 46-60:1	94	EW
95	MALUŻYN	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 46-60:2	95	EW
96	MALUŻYN	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 46-60:3	96	EW
97	MALUŻYN	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 46-60:32	97	EW
98	MALUŻYN	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 46-60:33	98	EW
99	MALUŻYN	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 46-60:34	99	EW
100	MARYCHNIN	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:17	100	EW
101	OGONOWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:18	101	EW
102	OGONOWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:19	102	EW
103	OGONOWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:20	103	EW
104	OGONOWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:21	104	EW
105	OGONOWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:47	105	EW
106	OGONOWO-PARCELE	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:37	106	EW
107	OGONOWO-PARCELE	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:38	107	EW
108	OGONOWO-PARCELE	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:39	108	EW
109	OGONOWO-PARCELE	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:40	109	EW
110	OGONOWO-	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:41	110	EW

	PARCELE			
111	OGONOWO-PARCELE	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:42	111	EW
112	OGONOWO-PARCELE	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:43	112	EW
113	OGONOWO-PARCELE	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:44	113	EW
114	OGONOWO-PARCELE	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:45	114	EW
115	OGONOWO-PARCELE	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:46	115	EW
116	PLACISZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:23	116	EW
117	PLACISZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:24	117	EW
118	PLACISZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:25	118	EW
119	PLACISZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:26	119	EW
120	PLACISZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:27	120	EW
121	PLACISZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:28	121	EW
122	PLACISZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:29	122	EW
123	PLACISZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:30	123	EW
124	PLACISZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:48	124	EW
125	PLACISZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:49	125	EW
126	PLACISZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:50	126	EW
127	PLACISZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:51	127	EW
128	PLACISZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 46-60:28	128	EW
129	PLACISZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 46-60:29	129	EW
130	PLACISZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 46-60:30	130	EW
131	PLACISZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 46-60:31	131	EW
132	SADEK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 46-60:22	132	EW
133	SADEK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 46-60:23	133	EW
134	SADEK	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 46-60:24	134	EW
135	STRZESZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:22	135	EW
136	STRZESZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:31	136	EW
137	STRZESZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:32	137	EW
138	STRZESZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:33	138	EW
139	STRZESZEWO(d. Żabowo)	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:34	139	EW

140	STRZESZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:35	140	EW
141	STRZESZEWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:36	141	EW
142	SUCHOWIERZBKA MALUŻYŃSKA	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:55	142	EW
143	SUCHOWIERZBKA MALUŻYŃSKA	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:56	143	EW
144	SUCHOWIERZBKA MALUŻYŃSKA	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:57	144	EW
145	WKRA	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-59:5	145	EW
146	WKRA	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-59:26	146	EW
147	WKRA	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-59:25	147	EW
148	WOLA MŁOCKA	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:58	148	EW
149	WOLA MŁOCKA	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 45-60:59	149	EW
150	WÓLKA GARWARSKA	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:23	150	EW
151	WÓLKA GARWARSKA	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:24	151	EW
152	WÓLKA GARWARSKA	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:25	152	EW
153	ZALESIE	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:12	153	EW
154	ZALESIE	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:13	154	EW
155	ZALESIE	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:14	155	EW
156	ZALESIE	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:15	156	EW
157	ZALESIE	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:16	157	EW
158	ZALESIE	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:18	158	EW
159	ZALESIE	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:21	159	EW
160	ZALESIE	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:22	160	EW
161	ZALESIE	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:27	161	EW
162	ZALESIE	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:29	162	EW
163	ZYGMUNTOWO	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:50	163	EW
164	ŻELEŹNIA	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:3	164	EW
165	ŻELEŹNIA	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-59:24	165	EW
166	ŻELEŹNIA	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:2	166	EW
167	ŻELEŹNIA	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:3	167	EW
168	ŻELEŹNIA	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:4	168	EW

169	ŹELEŹNIA	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:6	169	EW
170	ŹELEŹNIA	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:8	170	EW
171	ŹELEŹNIA	STANOWISKOARCHEOLOGICZNE AZP 44-60:9	171	EW

*EW – obiekt w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków